

Gazanfer Ağa Medresesi'nin Açılışı ve Seyfizâde Ahmed Efendi'nin Müderris Atanmasına Dair Seyyid Lokman'ın Manzumesi: Yeni Nüsha ve Metin

Seyyid Lokman's *Manzume* Concerning the Opening of the Gazanfer Agha Madrasa and the Appointment of Seyfizade Ahmed Efendi as Instructor: A New Manuscript Copy and Text

Günhan Börekçi¹ , Uğur Öztürk²

*Metindeki müşkil kelime ve terkiplerin çözümünde yardımlarını gördüğümüz Doç. Dr. Göker İnan ve Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Kılıç'a teşekkür ederiz.

¹(Dr.), Central European University, Tarih Bölümü, Viyana, Avusturya

²(Dr.), Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi Müdürü, Balıkesir, Türkiye

ORCID: G.B. 0000-0003-2974-6749;
U.Ö. 0000-0003-3773-9696

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Uğur Öztürk (Dr.),
Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser
Kütüphanesi Müdürü, Balıkesir, Türkiye
E-posta: ugurozturk@yek.gov.tr

Başvuru/Submitted: 22.11.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:

26.12.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:

27.12.2022

Kabul/Accepted: 06.01.2023

Atıf/Citation: Börekçi, Günhan, & Öztürk, Uğur. Gazanfer Ağa Medresesi'nin Açılışı ve Seyfizâde Ahmed Efendi'nin Müderris Atanmasına Dair Seyyid Lokman'ın Manzumesi: Yeni Nüsha ve Metin. *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 13/1, (Mart 2023): 1-62.
<https://doi.org/10.26650/iiuitd.2023.1208691>

Öz

Bu makalede 16. yüzyıl Osmanlı tarihinin meşhur siyasi figürlerinden Kapu Ağası Gazanfer Ağa'nın (öl. 1603) İstanbul'da kurduğu medresesinin açılışı ve ilk müderrisinin atanmasıyla ilgili olarak Şehinâbeci Seyyid Lokman'ın kaleme aldığı manzume yeni bir nüshası eşliğinde incelenmektedir. İlk kez Meserret Diriöz tarafından 1978 yılında ilim dünyasına tanıtılmış söz konusu manzume, bugüne kadar birçok araştırmacı tarafından Diriöz'ün çalışmalarına ve incelediği tek nüshaya referansla kullanılagelmiş fakat ne herhangi başka bir müstakil çalışmaya konu olmuş ne de tam metin olarak yayımlanmıştır. Seyyid Lokman'ın ikinci bir nüshasını bulduğumuz bu eseri oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Manzumede bilhassa Gazanfer Ağa'nın kişiliği ve baniliği ile devrin padişahı III. Murad (1574-1595), devlet erkânı ve ulemasıyla olan ilişkilerine dair birçok kısma mevcuttur. Kezâ Osmanlı-Safevî (1578-1590) savaşının hemen ardından açılmış bu medresesine ilk müderrisi olarak Seyfizâde Ahmed Efendi'nin nasıl atandığı, bu atanmanın ardından medresede verilmiş ilk dersler ile bu vesilelerle düzenlenmiş törenler ve ziyafetler hakkında dönemin diğer kaynaklarında rastlanmayan pek çok ayrıntı yer almaktadır. Bu bakımdan makalemizin temel amacı, bu önemli ve nadir tarihsel kaynağın ikinci nüshası üzerinden yeni bir değerlendirmesini yapmak ve transkripsiyonlu tam metnini sunmaktır. Çalışmamızda Diriöz'ün kullandığı Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 4787/1 numaradaki nüsha ile tarafımızca tespit edilen Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3376 numaradaki yeni nüsha karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmanın sonucunda Esad Efendi nüshasının Ayasofya nüshasından ayrılan bazı özellikleri olduğu, en önemlisi Seyyid Lokman'ın manzumesinin tam metnini kapsadığı ortaya çıkmıştır. Çalışmamızın geri kalan kısmında bu yeni nüshanın üzerinden manzumenin geniş bir özeti verilerek Latin harflerine aktarılmış biçimi de makaleye eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Tarihi, Medrese, Seyyid Lokman, Gazanfer Ağa, Seyfizâde Ahmed Efendi

ABSTRACT

This article examines the newly found manuscript copy of a *manzume* (poetic composition) by Seyyid Lokman written on the occasion of the opening of a madrasa in Istanbul by Kapu Ağası Gazanfer Agha (d. 1603), a prominent political figure in 16th-century Ottoman history. Lokman's work was first introduced to the scholarly community by Müserret Diriöz in 1978. Since then, this work has been utilized by numerous researchers in reference to Diriöz's studies which were based on a single copy, but it has neither been subject to any other individual study, nor published in full transcription. Lokman's composition is rich in content. In his work, there are several details which are not found in other contemporary sources, especially regarding the personality and architectural sponsorship of Gazanfer Agha; his relations with the sultan of the time, Murad III (r. 1574-1595), as well as the statesmen and ulama of that era; the appointment of Seyfîzâde Ahmed Efendi as the first instructor to his madrasa, which was opened immediately following the long Ottoman-Safavid War of 1578-1590; and the first lectures delivered in the new madrasa and the ceremonies and feasts organized upon this appointment. The chief goal of this article is to re-evaluate this important historical source based on its second copy and provide a full transcription. Accordingly, we have compared the Süleymaniye Library Ayasofya 4787/1 copy utilized by Diriöz, and the Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 3376 copy which we have identified as the second copy. The result of this comparison reveals that the Esad Efendi copy differs in certain respects from the Ayasofya copy, most importantly in that it includes the full text of Lokman's work. In the remaining parts of our article, we give a summary of this work based on its second copy, and provide the text's transcription in Latin alphabet as an addendum.

Keywords: Ottoman History, Madrasa, Seyyid Lokman, Gazanfer Agha, Seyfîzâde Ahmed Efendi

EXTENDED ABSTRACT

Gazanfer Agha has an exceptional place and significance among the 16th-century Ottoman ruling elite. During the reigns of Sultan Murad III (1574-1595) and Sultan Mehmed III (1595-1603), he held both the offices of the chief eunuch of the Ottoman imperial court (*kapu ağası*) and the head of the sultan's privy chamber (*hâsodabaşı*) for an uninterrupted period of 22 years from 1581 to 1603. This period was marked by the long Ottoman-Safavid (1578-1590) and the Ottoman-Habsburg (1593-1606) Wars, which led to major military insurrection, financial crisis, social unrest and factional struggles in the Ottoman realms. Throughout these years, Gazanfer Agha remained as one of the most powerful and influential political actors at the Ottoman imperial court in Istanbul thanks to the royal favor and trust he continuously received from the sultans and queen mothers, his wide personal network of patronage, and his unique combination of official duties which gave him regular and direct access to the person of the Ottoman ruler who became increasingly secluded at the time. In 1590, with the death of Habeşî Mehmed Agha, the first chief eunuch of the imperial harem in Ottoman history, Gazanfer further consolidated his power and position in contemporary dynastic and court politics, which eventually led to his tragic end. In January 1603, during the revolt of the imperial cavalymen, he was accused of taking bribes, intervening in government decisions, and misinforming the sultan of the time, Mehmed III. Accordingly, he was brutally executed alongside Osman Agha, the chief eunuch at the time, who was accused of similar wrongdoings by the mutinous soldiers.

Throughout his long career, which has been examined and discussed in different respects by several scholars, Gazanfer Agha was also known to be a great patron of the arts and architecture. Indeed, he constructed several public foundations and charities, particularly in and around Istanbul, and sponsored many manuscripts both for himself and the Ottoman palace library. Gazanfer Agha's madrasa in Istanbul was inaugurated immediately following the end of the Ottoman-Safavid Wars of 1578-1590 and was granted the status of 'fifty' (*ellilik*), which was traditionally given to the madrasas established by the Ottoman sultans. The opening of and the first instructor appointment to this 'special' madrasa was narrated in a unique *manzume* (poetic composition) written by Seyyid Lokman, the famous royal chronicler of the time.

Seyyid Lokman's composition in question was first discovered and examined by Müserret Diriöz in 1978. In her three publications about Lokman's work, Diriöz used the manuscript copy preserved at the Süleymaniye Library under the catalogue number Ayasofya 4787/1. However, during our investigations in the Süleymaniye Library, we discovered another copy of this important work under the catalogue number Esad Efendi 3376. Upon close examination and comparison, we also discovered that the second copy of Seyyid Lokman's *manzume* differs from the copy studied by Diriöz in certain important respects. Most notably, the second copy includes the full text of Lokman's composition, as well as a few other poems absent in the Ayasofya copy. Moreover, at the beginning of the Esad Efendi copy, Seyyid Lokman records *şehâdetnâmes* (reference/support letters) written by members of the Ottoman ulama on Seyfizâde Ahmed Efendi's behalf for his appointment to the madrasa of Gazanfer Agha as its first instructor. Overall, in this study, we analyze the two aforementioned extant copies of Lokman's work and map out the similarities and differences in terms of their poetic form and content. Finally, a transcription of the Esad Efendi copy in the Latin alphabet is provided at the end of our study.

Giriş

Sultan III. Murad (1574-1595) ile Sultan III. Mehmed (1595-1603) dönemlerinde has odabaşılık ve bâbüssaâde/kapu ağalığı vazifelerini 1581'den 1603'e kadar yirmi iki yıl kesintisiz bir arada yürütmüş Gazanfer Ağa'nın 16. yüzyıl Osmanlı yönetici eliti arasında müstesna bir yeri ve tarihsel önemi vardır. Osmanlı-Safevî (1578-1590) ve Osmanlı-Habsburg (1593-1606) savaşlarının doğurduğu askerî isyanlar, mali krizler, toplumsal çalkantılar ve hizip çatışmaları ile geçmiş bu kritik dönem, aynı zamanda Osmanlı saray teşkilatında ve hanedan siyasetinde bir seri önemli değişimin, dönüşümün meydana geldiği yıllara tekabül eder. Bu gelişmelerin başında Sultan II. Selim'le (1566-1574) birlikte Osmanlı padişahlarının tam manasıyla yerleşik bir saltanat tarzını benimseyerek dış dünyayla olan ilişkilerini önemli ölçüde kısıtlamaya ve kamusal hayatta daha az görünür olmaya başlamaları gelmektedir. Bu süreçte Topkapı Sarayı'nda kaim padişahlara şahsen ulaşmak giderek zorlaşırken görevleri itibarıyla bu olanağa sahip dârüssaâde ve bâbüssaâde ağaları hızla güçlenerek yeni siyasi ve idari roller üstlenmişler; böylece hem Osmanlı hükümdarlarının hem de bu yıllarda Osmanlı hanedanının ana temsilcisi konumuna yükselen valide sultanların saray dışı dünyayla olan bağlantılarını ve etkileşimlerini sağlayan en temel aracı şahıslar olmuşlardır.¹ Bu tarihsel bağlamda Gazanfer Ağa da bir yandan padişahlar ve valide sultanlar nezdinde gördüğü özel teveccüh ve güven, diğer yandan yürüttüğü ağalık vazifeleri, üyesi olduğu saray hizbi ve de kurduğu geniş himaye/intisap ağları sayesinde geç 16. yüzyıl Osmanlı dünyasındaki en kudretli ve etkili siyasi aktörler arasında yerini almıştır.

Osmanlı tarihindeki ilk dârüssaâde ağası olan Habeşî Mehmed Ağa'nın 1590'da vefat etmesinin ardından saraydaki konumunu her geçen yıl daha da sağlamlaştıran Gazanfer Ağa, bu tarihten itibaren Osmanlı saray siyasetine ve bilhassa padişahın aldığı kararlara yön veren az sayıdaki kişilerin başında gelmiştir.² Fakat ağanın elde ettiği siyasi güç onun hayatına da mal olmuştur. 1603 yılı ocak ayı başlarında payitaht İstanbul'da patlak veren büyük kapıkulu sipahileri isyanında asi askerler, Gazanfer Ağa ile birlikte o yıllarda dârüssaâde ağası olan Osman Ağa'yı hükümet işlerine rüşvet karıştırmakla, alınan kararlara müdahale etmekle ve sultana yazılmış arzları saklayarak III. Mehmed'i yanlış yönlendirmekle suçlamışlar; tahttan

1 Bu gelişmelerin ayrıntılı değerlendirmesi için bilhassa bkz. Gülru Necipoğlu, *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, (Cambridge, MA and London: The MIT Press, 1991); Leslie Peirce, *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, (Oxford: Oxford University Press, 1993); Jane Hathaway, *The Chief Eunuch of the Ottoman Harem: From African Slave to PowerBroker*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2018); Sevgi Ağca, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2021).

2 Habeşî Mehmed Ağa üzerine en ayrıntılı çalışmalar Hathaway tarafından yapılmıştır. Örneğin, bkz. Jane Hathaway, "Habeşî Mehmed Ağa: The First Chief Eunuch (Darüssaade Ağası) of the Ottoman Empire", *The Islamic Scholarly Tradition: Studies in History, Law, and Thought in Honor of Michael Allan Cook*, der. Asad Q. Ahmed, Behnam Sadeghi ve Michael Bonner, (Leiden: Brill, 2011), 179-195. Gazanfer Ağa'nın kapu ağalığı hakkında yapılmış yakın tarihli bir çalışma için bkz. Sevgi Ağca Diker, "Topkapı Sarayında Ak Hadımlardan Oluşan Babüssaade Teşkilatı ve Kurumun Son Güçlü Temsilcisi: Kapı Ağası Gazanfer Ağa", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 16 (2020), 1-32.

indirmekle tehdit ettikleri ve ayak divanına çıkarttıkları padişahın bu ağaları kendilerine vermelerini talep etmişler; teslim alır almaz da her iki ağayı sultanın gözleri önünde başlarını keserek katletmişlerdir.³

16. yüzyılın son çeyreğinden ölümüne kadar Osmanlı merkez siyaset arenasına birçok açıdan damgasını vurmuş Gazanfer Ağa hakkında bugüne kadar çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla beraber henüz kapsamlı bir biyografi yazılmamıştır. Mevcut araştırmaların çoğu daha ziyade onun edebî-sanatsal hamiliğine ve banisi olduğu vakıflarına odaklanmıştır. Bu minvalde Ağa'nın himayesinde ya da teşvikiyle hazırlanmış yazma eserler, kendisi için kaleme alınmış kasideler ile başta İstanbul ve çevresinde olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı bölgelerinde kurduğu vakıf ve imaretleri etraflıca değerlendirilmiştir.⁴ Az sayıdaki çalışmada ise Gazanfer Ağa'nın Venedik tebaası olan ailesi, 1560 civarında annesi, iki kız ve bir erkek kardeşi ile birlikte Osmanlılara nasıl esir düştüğü, Cafer adını alan erkek kardeşi ile beraber ihtida ederek Şehzade (II.) Selim'in Kütahya'daki sarayına alınması, II. Selim'in tahta çıkmasıyla yine kardeşi ile birlikte hadım edilmeyi kabul ederek İstanbul'a saraya gelişi, III. Murad devrinde kardeşi Cafer Ağa'nın ardından 1579'da has odabaşı ve 1581'de kapu ağası olarak atanması, bu yıllardan sonra Osmanlı saray ve hanedan siyasetinde oynadığı roller ve icraatları, kurduğu intisap ilişkileri ve geniş himaye ağları, hizip mücadeleleri ve Osmanlı diplomatik ilişkilerindeki etkisi gibi konular ele alınıp tartışılmıştır.⁵

- 3 Gazanfer Ağa'nın 17. yüzyıla girilirken Osmanlı saray ve hanedan siyasetindeki etkisi ile 1603 isyanında hedef alınmasına dair ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Günhan Börekçi, *Factions and Favorites at the Courts of Sultan Ahmed I (r. 1603-1617) and His Immediate Predecessors*, (Columbus: The Ohio State University, Doktor Tezi, 2010), 48-63.
- 4 Gazanfer Ağa'nın sanatsal-edebî hamiliği üzerine ve kendisine yazılmış şiirlere değinen çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlar arasında bkz. Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/3 (2002), 41-46; Emine Fetvacı, *Sarayın İmgeleri: Osmanlı Sarayı'nın Gözüyle Resimli Tarih*, (İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011), 297-328; Tülün Değirmenci, *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar: II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri*, (İstanbul, Kitap Yayınevi, 2012); Esmâ Şahin, "Hamilik Faaliyetleri Çerçevesinde Gazanfer Ağa (ö. 1603)'ya Yazılan Manzumeler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/63 (2019), 168-193; Osman Ünlü, "Hakkı'nın Muhtasar Baharistan Tercümesi ve Gazanfer Ağa için Yazdığı Muvaşşah Kaside", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4 (2021), 1596-1612. Gazanfer Ağa'nın mimarî faaliyetleri hakkında bkz. Gülru Necipoğlu, *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*, (London, Reaktion Books, 2005), 508-511; Leyla Kayhan Elbirlik, "Dialogue Beyond Margins: Patronage of Chief Eunuchs in the Late 16th Century Ottoman Court/Sınırlar Ötesi Bir Diyalog: 16. Yüzyıl Osmanlı Hadım Ağalarından Habeşi Mehmed Ağa ve Gazanfer Ağa'nın Hamilik Faaliyetleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 22 (2010), 63-99; Bilal Erbil, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Tuba Işınsoy Durmuş, "Yöneticiler Sunulan Kasideler Üzerinden Osmanlı Edebî Himâye Geleneğinin Seyri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2 (2020), 191-275; ve Leyla Kaya, *Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın Anadolu'da Yaptırdığı Mimari Eserler*, (Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022).
- 5 Bu bağlamlarda daha kapsamlı değerlendirmeler için bkz. Cornell H. Fleischer, *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Ali (1541-1600)*, (Princeton: Princeton University Press, 1986), 31, 72-73, 110-114 ve muhtelif yerler; Maria Pia Pedani, "Safiye's Household and Venetian Diplomacy", *Turcica*, 32 (2000), 9-32; Eric Dursteler, "Fatima Hatun née Beatrice Michiel: Renegade Women in the Early Modern Mediterranean", *The Medieval History Journal*, 12/2 (2009), 355-382; Börekçi, *Factions and Favorites*; Tommaso Stefani, "16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği: İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa", *Toplumsal Tarih*, 225 (2012), 14-24; Levent Kaya Ocakaçan, "The Changing Dynamics of the Ottoman

Biz bu makalemizde Gazanfer Ağa'nın İstanbul'un Fatih semtinde kurduğu, hâlâ ayakta olan medresesinin açılışı ve ilk müderrisi olarak Seyfîzâde Ahmed Efendi'nin atanmasıyla ilgili Şehnâme'ci Seyyid Lokman tarafından yazılmış manzumeyi yeni bulduğumuz bir nüshası eşliğinde inceleyip değerlendireceğiz. Oldukça zengin bir içeriği olan söz konusu manzumede, özellikle Gazanfer Ağa'nın tarihsel kişiliği ve baniliği, devrin padişahı III. Murad, devlet erkânı ve uleması ile olan ilişkileri ve 1578-1590 Osmanlı-Safevî mücadelelerinin sona ermesinin hemen ardından kurulmuş medresesine ilk müderris olarak Ahmed Efendi'nin nasıl atandığı hakkında dönemin diğer kaynaklarında rastlanmayan ayrıntılar yer almaktadır. İlaveten belirtmek gerekir ki, yeni bir nüshasını tespit ettiğimiz Seyyid Lokman'ın bu eserinin bulunduğu yazmanın baş tarafında Ahmed Efendi'nin Gazanfer Ağa Medresesi'ne atanması için yazılmış fakat yine bugüne kadar gözden kaçmış şehadetnameler/mahzarlar bulunmaktadır.⁶ Bu açılardan çalışmamızın ana gayesi, 16. yüzyıl Osmanlı tarihinin en meşhur şahsiyetlerinden Gazanfer Ağa ve medresesi hakkında bundan sonra yapılacak çalışmalar için bugüne kadar tam metni yayımlanmamış önemli ve nadir bir dönem kaynağını ilgili araştırmacıların dikkatine ve kullanımına sunmaktır. Söz konusu manzumenin transkripsiyonu makalemizin sonunda ek olarak verilmiştir.

Gazanfer Ağa Medresesi ve İlk Müderrisi Seyfîzâde Ahmed Efendi

1590'larda Gazanfer Ağa tarafından yaptırılan ve bugün Gazanfer Ağa Külliyesi olarak bilinen vakıf medresesi dönemin en önemli mimari yapıları içerisinde yer almaktadır.⁷ Mimarbaşı Davud Ağa tarafından yapılan bu külliye Gazanfer Ağa'nın türbesi de bulunmaktadır. Tıpkı III. Murad döneminin güçlü harem ağalarından Habeşi Mehmed Ağa'nın yaptığı gibi Gazanfer Ağa da önemli mimari eserlere imza atmış, birçok müellif ve şairi himaye etmiştir. Gazanfer Ağa'nın payitaht İstanbul'da kurduğu medresesi, sultani medreseler seviyesinde ellilik sayılmış ve birçok müderris için -özellikle ağaya yakın olmak adına- buraya atanmak bir prestij olarak telakki edilmiştir. Medresenin yapılış tarihinin bile bu prestijde etkili olduğu söylenebilir. Gazanfer Ağa Medresesi, Osmanlıların 1578'de Safevîlere karşı başlattığı ve 1590'a kadar süren uzun seferlerin bitmesinin hemen akabinde inşa edilmiş bir nevi zafer nişanesi olarak nitelendirilebilecek bir yapıdır.⁸ Nitekim Seyyid Lokman'ın manzumesinde bu seferleri ayrıntılı olarak anlatması böyle bir bağlantıya dikkat çekmektedir.

Patronage Networks (Late 16th and Early 17th Centuries)", *Archivum Ottomanicum*, 34 (2017), 9-18; Ezgi Dikici, "Eunuchs and the City: Residences and Real Estate Owned by Court Eunuchs in Late Sixteenth-Century Istanbul", *YILLIK Annual of Istanbul Studies*, 3 (2021), 7-37.

- 6 Ahmed Efendi için yazılmış bu mahzarların ayrıntılı bir değerlendirmesine ve tam metinlerine, "16. Yüzyılda Bir Osmanlı Âliminin İlişki Ağlarına Dair: Gazanfer Ağa Medresesinin İlk Müderrisi Seyfîzâde Ahmed Efendi İçin Yazılmış Mahzarlar" başlıklı yakında yayımlanacak makalemizde yer verdik.
- 7 Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Gazanfer Ağa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, C. 3, 375-377; Mübahat Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 169-172; Semavi Eyice, "Gazanfer Ağa Külliyesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazanfer-aga-kulliyesi> (21.10.2022).
- 8 1578-1590 Osmanlı-Safevi savaşlarına dair hâlâ en etkili çalışma Kütükoğlu'na aittir. Bkz. Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri (1578-1612)*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1993).

Yapımı kadar açılışı ve müderris atama törenleri ile de oldukça dikkat çeken medrese için ilk müderrisin seçimi konusunda yazılmış şehadetnameler de önemlidir. Devrin Osmanlı uleması arasındaki himaye ilişkilerini ve dayanışma yöntemini gösteren bu şehadetnameler Seyfîzâde Ahmed Efendi adına yazılmıştır ve aşağıda tanıttığımız manzumenin yeni nüshasının baş tarafında yer almaktadır.⁹ Bahsi geçen şehadetnameler ve medresenin açılışına dair manzume, Seyyid Lokman tarafından muhtemelen Gazanfer Ağa'nın isteği üzerine yazıya geçirilmiştir.

Seyyid Lokman'ın manzumesine ve yeni nüshasına geçmeden önce Gazanfer Ağa'nın medresesi için ilk müderris olarak tercih ettiği Ahmed Efendi'nin ailesine ve kariyerine kısaca değinmek gerekir. Seyfîzâde Vıhvıhek Efendi diye meşhur olan Ahmed Efendi 1560'ların başında doğmuştur. Bir ruûs kaydına göre annesinin ismi Hatice'dir.¹⁰ Babası 16. yüzyıl Osmanlı âlim-bürokratları arasında müderrisliği ve tasavvufi kimliği ile tanınmış Hamidî Seyfullah Efendi'dir (öl. 1601).¹¹

Ahmed Efendi'nin babasının mesleğinden giderek kariyer basamaklarında yükselmesinde, anlaşıldığı kadarıyla, hem mülazemetini meşhur Hoca Sâdeddin Efendi'den (öl. 1599) almış olması, hem de (henüz tam tarihini bilemediğimiz bir yılda, muhtemelen 1580'lerin sonlarına doğru) Nişancı Abdülmuhiyî Paşa'nın kızıyla evlenmiş olması etkili olmuştur.¹² Keza, devrin Osmanlı yönetici eliti ve üst düzey uleması ile sağlam bir ilişki ağı kurduğu gözlenen Ahmed Efendi'nin özellikle Gazanfer Ağa Medresesi'ne atanmasında tanıdığı şeyhülislam, müderrisler ve diğer âlim-bürokratlar tarafından yazılmış şehadetnameler de önemli bir rol oynamış gözükmektedir.

Ahmed Efendi'nin mülazemetini aldıktan sonra ilk görev yeri otuz akçelik Kestel Medresesi'dir. Bu görevinden sonra kırk akçe ile Tûtî Latîf Medresesi'ne müderris olmuş, Rebülevvel 995/Şubat 1587 tarihinde de hâriç rütbesini elde etmiştir. Muharrem 999/Ekim-Kasım 1590 tarihinde Gazanfer Ağa Medresesi, ardından Ramazan 1000/Haziran-Temmuz

9 Bu mahzarları yazanlar şöyledir: Şeyhülislâm Bostan-zâde Mehmed, sabık Şeyhülislâm Zekerıyya Efendi, Çivîzâde, sabık Rumeli Kazaskeri Molla Ahmed, sabık Rumeli Kazaskeri Bahâeddin-zâde, III. Mehmed'in hocası olan Azmî Efendi, Edirne Kadısı Bey-zâde Efendi, sabık Şam kadısı, Hüseyin Bey-zâde, Lütfî Bey-zâde, sabık Medine Kadısı Gürz Seyyid-zâde Efendi, Sinân-zâde Mehmed Efendi, sabık Edirne Kadısı Hasan Efendi, sabık Mısır Kadısı Kâf-zâde, sabık Sahn Müderrisi Bahrî Hasan Efendi, Şam Kadısı Hasan Kethüdâ-zâde, Ebûüssüüd-zâde Abdülvâsi Efendi, sabık Halep Kadısı Sarıgürz-zâde Efendi, sabık Süleymaniye Müderrisi Selâmî-zâde Efendi ve sabık Galata Kadısı Bekâyî Efendi. Bu dönemde yazılmış benzer mahzarlar için bkz. Hüseyin Örs ve Uğur Öztürk, “Masûmiyeti İspatlamak: Tirhala Kadısı Molla Mehmed Masûm'a Görevinin İfade Edilmesi İçin Yazılan Ulemâ Arzuhalleri”, *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review*, 11/2 (2021), 773-828.

10 T.C. Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterleri, d. 18155, 11: “*Ayasofya müderrisi iken vefât eyleyen Seyfullah Efendi'nin tekâ'üdü vazîfesinden kırk akçesi hatunu Hadice'ye ve on beş akçesi oğlunun oğlu olan Mehmed'e verilmek buyuruldu*”.

11 Seyfullah Efendi hakkında bkz. Nev'izâde Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmileti 'ş-Şakâ'ik*, haz. Suat Donuk. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 2/1209-1210.

12 Sokollu Mehmed Paşa'nın (öl. 1579) yanında tezkirecilik yapmış Muhyî Mehmed, 1580'de reisülküttap, 1583'te Feridun Ahmed Bey'in vefatıyla nişancılık görevine getirilmiştir. Atâyi, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 1/ 734, 958, 959, 961, 1070; Muhyî mahlasıyla şiirler kaleme almış Paşa aynı zamanda III. Murad'a ait şiirlerle de şerhler yazmıştır. Bkz. *Mir'âtü'l-Gaybi'l-Hakâni Min Fuyûzâti Sultân Murâd Hân b. Sultân Selîm Hân*, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi 1901, 221b-249a.

1592'de Hâseki Medresesi, Cemâziyelâhir 1002/Şubat-Mart 1594'te de Sahn Medresesi'ne tayin edilmiştir. Cemâziyelevvel 1003/Ocak-Şubat 1595'te Şehzâde Mehmed Medresesi'ne geçen Ahmed Efendi, Şaban 1003/Nisan-Mayıs 1595'te Süleymaniye payesine ulaşmıştır. Babasının da ders verdiği Süleymaniye'de yaklaşık beş yıl çalıştıktan sonra, Recep 1008/Ocak-Şubat 1600 tarihinde Hâkâniyye-i Vefâ ve hemen ardından da Zilkâde 1009/Mayıs-Haziran 1601'de Vâlîde-i Cedîde Medresesi'nde görev yapmıştır. Daha sonra kadılık mesleğine geçmiş olan Ahmed Efendi, Cemâziyelâhir 1012/Kasım-Aralık 1603'te Edirne kadısı olduktan bir yıl sonra Safer 1013/Haziran-Temmuz 1604'te azledilmiştir. Safer 1015/Haziran-Temmuz 1606 tarihinde Bursa kadılığına atanmışken aynı yılın Şaban/Aralık ayında Azmîzâde Hâletî'nin buraya tayin edilmesiyle uzun bir süre munfasıl kalmış fakat sonra İstanbul kadısı yapılmıştır (Cemâziyelâhir 1022/Temmuz-Ağustos 1613). İstanbul kadılığı Ahmed Efendi'nin son görev yeri olmuş, aynı yılın Ramazan ayında (Ekim-Kasım) azledilmiş, kısa bir süre sonra da vefat etmiştir.¹³ “*Ser-i bâli şikest olunca didiüm Veyhek iy Vıhvıhek vefât itdün (1022/1613)*” mısrası ölümüne tarih olarak düşürülmüştür.¹⁴

Seyyid Lokman ve Gazanfer Ağa Medresesi'ne Dair Yazılmış Manzume

Seyyid Lokman, bilindiği üzere, Ârifî Fethullah Çelebi (öl. 1561/62 civarı) ve Şirvanlı Eflâtûn'dan (öl. 1569) sonra III. Murad döneminde şehnameci olarak atanmış ve yirmi yedi yıl bu görevde kalmıştır.¹⁵ *Zafernâme* (986/1578),¹⁶ *Şehnâme-i Selîm Hân (Selim Hânname)* (988/1581),¹⁷ *Zübdetü'l-Tevârih* (991/1583),¹⁸ *Hünernâme* (I. cilt 992/1584, II. cilt 996/1588),¹⁹

- 13 Seyfîzâde Ahmed Efendi'nin mezarı, Revnakoğlu'nun Pervititich haritasından aktardığına göre, bugün Fatih Darüşşafaka Caddesi'nde 9 ve 11 numaralı binaların bulunduğu eskiden Viran Türbe denilen yerdedir. Mustafa Koç, *Revnakoğlu'nun İstanbul'u: İstanbul'un İç Tarihi*, C. 2, (İstanbul: Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 2021), 523.
- 14 Atâyi, *Hadâ'ıku'l-Hakâ'ik*, 2/1461-1462.
- 15 Bekir Kütükoğlu, “Lokmân B. Hüseyin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/lokman-b-huseyin> (21.10.2022); Christine Woodhead, “Şehnâmeçi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehnameci> (08.10.2022); Hilal Kazan, “Farklı Açılardan Bir Bakışla Şehnameci Seyyid Lokman'ın Rar Yay İçin Hazırladığı Eserler”, *Osmanlı Araştırmaları*, 35 (2010), 117-136.
- 16 Dublin Chester Beatty Library [CBL], T. 413. Bu eserin dijital taraması kütüphanenin sitesinde mevcuttur: https://viewer.cbl.ie/viewer/image/T_413/1/LOG_0000/ (15.10.2022).
- 17 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi [TSMK], A. 3595. Eser hakkında kapsamlı bir inceleme için bkz. Emine Fetvacı, “The Production of the Şehnâme-i Selim Hân”, *Muqarnas*, 26 (2009), 263-315. Eserin transkripsiyonunu metni için bkz. Najeebullah Ahadi, *Seyyid Lokman ve Selim Han-name (Şehname-i Selim Han)*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).
- 18 III. Murad nüshası Türk İslam Eserleri Müzesi 1973, Darüssaâde ağası Mehmed Ağa nüshası CBL T. 414 ve 1588'de Siyavuş Paşa kütüphanesi için hazırlanmış/sipariş edilmiş nüsha TSMK, H. 1321 numaradadır. Eser hakkında bkz. Günsel Renda, Renda, Günsel. “Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 No.lu Silsilename'nin Minyatürleri”, *Sanat Tarihi Yıllığı* 5 (1973), 443-495; a.g.y., “İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki Zübdet-ül Tevarih'in Minyatürleri”, *Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi*, 3/6 (1977), 58-65; a.g.y., “Chester Beatty Kitaplığındaki Zübdetü'l-Tevârih ve Minyatürleri”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991), 485-506. Eserin Chester Beatty nüshası dijital olarak erişime açıktır: https://viewer.cbl.ie/viewer/image/T_414/1/LOG_0000/ (15.10.2022).
- 19 TSMK, H. 1523-1524. Eser hakkında bkz. Şevket Rado ve Nigar Anafarta, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1969); Zeynep Tarım Ertuğ, “Hünernâme”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*,

Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi Şemâilî'l-Osmâniyye (996/1588),²⁰ *Şehnâme-i Âl-i Osmân* (999/1590)²¹ ve *Şehinşeh-nâme-i Murâd-ı Sâlis* (989-1001/1581-1592)²² Lokman'ın önemli eserlerindedir. Şehname, ilm-i firâset ve mensur birçok eser yazmış Seyyid Lokman, bazen de devrin paşaları için kaside formunda manzumeler kaleme almıştır.²³

Seyyid Lokman tarafından yazılmış Gazanfer Ağa Medresesi'nin açılışına dair uzun manzumenin iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan ilki Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ayasofya 4787/1 numaralı yazmanın [bundan sonra (A) nüshası] 1b-21b varakları arasında yer alır. Cemâziyelevvel 999 [Şubat-Mart 1591] tarihli bu nüsha, kütüphane kataloğunda “Gazanfer Ağa Medresesi'nin küşadı hakkında manzume” ismiyle kayıtlıdır. Gayet tezhipli olan bu nüshanın şemsesinden ve tezyininden saraya ya da Gazanfer Ağa'ya sunulmak için hazırlandığı söylenebilir. Nüshada ayrıca medresenin açılışı, Ahmed Efendi'nin imtihan edilmesi ve açılış için verilen ziyafeti gösteren üç adet taslak hâlinde hazırlanmış çizimler vardır (9b-10a, 12b-13a, 17b-18a). Bu çizimler nüshanın tamamlanmadığı, taslak olarak kaldığı izlenimini vermektedir.

Ayasofya nüshası ilk kez Meserret Dirîöz tarafından tespit edilip incelenmiştir. Dirîöz, Birinci Millî Türkoloji Kongresi'nde sunduğu bir bildiriye bu nüshayı ilim dünyasına tanıtmış, ardından Millî Folklor dergisinde aynı bildiriye kısmi değişikliklerle aynen yayımlamıştır.²⁴ Dirîöz her iki çalışmasında da manzume yazarının ilmiyeye mensup olabileceğini belirtmiş fakat incelediği nüshada bu ayrıntı olmadığı için müellifin kim olduğu sorusunu kesinleştirememiştir. Diğer yandan bu iki neşre göre manzumenin beyit sayısı 293'tür.²⁵ Dirîöz'ün manzumeye ilgili üçüncü bir çalışması daha vardır. İlk iki çalışmasından on bir yıl sonra yayımladığı

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hunername> (22.10.2022); ve Ferhat Akıl, *Hünernâme I. Ciltteki Cülûs Konulu Minyatürlerin Tasarım Çözümlenmeleri*, (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019). Eserin kısmî transkripsiyonu için bkz. Zekeriya Eroğlu, *Şehnameci Lokmân'ın Hünernâme'si (2. Cilt 1-154. Varak)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998).

- 20 TSMK. H. 1563; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih 1216; Dresden Orientalische Handschrift, Mscr.Dresd.Eb. 373; British Library, Add. 7880; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. TY. 6087-6088. Eserin farklı neşirleri için bkz. *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi Şemâilî'l-Osmâniyye*, haz. Tevfik Temelkuran vd., (İstanbul: Tarihi Araştırmalar Vakfı, 1999); Hüseyin Alpsoy, *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi Şemâilî'l-Osmâniyye: Padişahlar ve Fizyonomi. Seyyid Lokmân Çelebi*, (İstanbul: Yazıgen Yayınları, 2016).
- 21 British Library, Or. 7931. Eserin edisyonu için bkz. Lemi Akın, *Seyyid Lokman'ın Şehnâme-i Âl-i Osman'ı: İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım*, (İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 2018).
- 22 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, FY. 1404; TSMK, B. 200. Eser ve nüshaları hakkında bkz. Nurhan Atasoy, “III. Murad Şehinşahnâmesi, Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa”, *Sanat Tarihi Yıllığı* 5 (1973), 366-370; Hüsamettin Aksu, “Sultan III. Murad Şehinşahnâmesi”, *Sanat Tarihi Yıllığı* 9-10 (1981), 1-23.
- 23 Uğur Öztürk, “Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran Seferlerine Dair Seyyid Lokman'ın Fethiyye Kasidesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 29 (2022), 1122-1136.
- 24 Meserret Dirîöz, “Gazanfer Ağa Medresesi'nin Açılışına Dair Bir Mesnevi”, *Birinci Millî Türkoloji Kongresi (İstanbul, 6-9 Şubat 1978) Tebliğler*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları, 1980), 401-418; a.g.y., “Gazanfer Ağa Medresesinin Açılışına Dair Bir Mesnevi”, *Millî Kültür* 2/2, (1980), 29-36.
- 25 Meserret Dirîöz, “Gazanfer Ağa Medresesi'nin Açılışına Dair Bir Mesnevi”, 403; Meserret Dirîöz, “Gazanfer Ağa Medresesinin Açılışına Dair Bir Mesnevi”, *Millî Kültür* 2/2, 30.

bu çalışmasında Diriöz, bu sefer manzumenin şairinin Seyyid Lokman olduğunu ve beyit sayısının 300 beyti geçtiğini belirtmesine rağmen müellifin Lokman olduğuna dair bir delil sunmaz (çünkü Lokman mahlasının geçtiği yer Ayasofya nüshasında silinmiştir) ve Esad Efendi nüshasından da hiç bahsetmez.²⁶

Seyyid Lokman'ın söz konusu manzumesinin bugüne kadar gözden kaçmış ve tarafımızca tespit edilen ikinci nüshası ise müstakil olarak yine Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir ve Esad Efendi 3376 numaralı yazmanın [bundan sonra (E) nüshası] 16b-47b varakları arasında kayıtlıdır. Tarihsiz olan bu nüsha, yukarıda işaret edildiği üzere, Seyfîzâde Ahmed Efendi'nin Gazanfer Ağa Medresesi'ne müderris tayin edilmesine dair yazılmış şahadetnameler ile birlikte kaydedilmiştir. Bahsi geçen şahadetnamelerden önce “*Seyfullâh Efendi'nün oğlu hâlâ Sultân Süleymân Hân aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân hazretlerinin medrese-i şerîfelerinde müderris olan Ahmed Efendi'nün menâsıb-i âliyyeye istihkâkına hâlâ şeyhü'l-İslâm ve müftî'l-enâm hazretlerinin ve merhûm Şeyhü'l-İslâm Çivi-zâde Efendi'nün ve Zekeriyâ Efendi'nün ve sâir mevâlî-i 'izâmun yazdukları şehâdet-nâmenün sûretleridür*”²⁷ ifadesi yer alırken, Seyyid Lokman'ın yazdığı kısımda ise “*Seyfullâh Efendi'nün oğlu hâlâ Sultân Süleymân Hân aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân hazretlerinin müderrisi Ahmed Efendi'ye südde-i seniyyede Kapu Agası Gazanfer Aga hazretlerinin medrese-i şerîfesi virildükde ders-i 'âm idüp meclisinde hâzır olan müderrislere ve dânişmendlere didüğü dersi ve tahkîki Şehnâmecei Seyyid Lokmân Efendi nazm itdiginin sûretidür*” kaydı yer almaktadır.²⁸ Yazı formuna bakıldığında şahadetnamelerin de Seyyid Lokman'ın elinden çıktığı söylenebilir.

Manzumede, Esad Efendi nüshasına göre, birden fazla nazım biçimi kullanılmıştır. Bu başlıklar “*Mesnevi*”, “*Kaside*”, “*Şi'r*”, “*Gazel*”, “*Kıt'a*” ve “*Tarih*” olarak isimlendirilmiştir. Oysa Ayasofya nüshasında sadece mesnevi formunda bir manzume bulunmaktadır. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle yazılmış bu mesnevi Ayasofya nüshasında 274 beyit, Esad Efendi'de ise 477 beyit uzunluğundadır. Bu da Ayasofya nüshasının sadece mesnevi kısmında 203 beytin eksik olduğunu göstermektedir. Ayasofya nüshasında teksife gidilmesinin sebebi saray için hazırlanan nüshada bazı kısımların çıkarılması olabilir. Bu açıdan bakıldığında kuvvetle muhtemel Esad Efendi nüshası Ayasofya nüshasından önce hazırlanmış olsa gerekir.

İki nüshanın aynı şekilde devam ettiği kısımlarda da bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Esad Efendi'de bulunan 30-33 arasındaki beyitler Ayasofya'da bulunmazken Ayasofya nüshasındaki 136. beyit Esad Efendi'de yoktur. Keza, Ayasofya nüshasındaki mesnevinin bir başlığı yokken Esad Efendi'de farklı başlıklandırmalar vardır. Bu başlıklandırmalar sırasıyla: “*Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât menba'-ı enhâr-ı cûd-ı 'amîm ve matla'-ı envâr-ı lutf-ı cesîm Kapu Agası Gazanfer Aga hazretlerinin zikr-i cemilidür*”, “*Hazret-i Hak celle ve 'alânun rızâ-yı*

26 Meserret Diriöz, “Gazanfer Ağa Medresesinde Deneme Dersi”, *Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1991), 51-57.

27 Esad Efendi 3376, 1a.

28 Esad Efendi 3376, 17a. Kesin olmamakla beraber, bu ifadelerden elimizdeki ikinci nüshanın Seyfîzâde'nin Süleymaniye Medresesi'ne atandığı Nisan-Mayıs 1595 tarihinden kısa bir süre sonra hazırlandığı söylenebilir.

şerifleri için ve pâdişâh-ı zillu'llâh hazretlerinin sa'âdet-dârları du'âsına bâ'is olmag-içün Aga hazretlerinin medrese binâsıdır”, “Ferîd-i 'asr ve vahîd-i dehr olan Ahmed Çelebi Efendi dâ'îlerine sa'âdetlü Aga hazretleri medrese-i şerîflerini 'inâyet buyurdıklarını beyân ider”, “Kutb-ı zamân ve gavs-ı cihân Seyfullâh Efendi hazretlerinin teyemmünen ve teberrüken zikir olunmuşdur”, “Sa'âdetlü Aga hazretlerinin sa'âdet-hânelerinde Ahmed Çelebi Efendi dâ'îleri ders-i 'âmm itdüklerinin beyânıdır”, “Sa'âdetlü Aga hazretlerinin müderrisleri olan Ahmed Efendi dâ'îlerinin ders-i 'âmmılarına hâzır olan zümre-i 'ulemâya ziyâfetleri beyânındadır” şeklindedir.

Ayasofya nüshasından farklı olarak Esad Efendi'de yer alan ikinci manzume dokuz beyitlik bir kaside olup *me'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* vezniyle yazılmıştır. Seyfullah Efendi'den mülâzım olmuş, hatta hocası vefat ettiğinde onun için mersiye yazmış olan Atûfî mahlaslı Mehmed Efendi²⁹ tarafından kaleme alınan bu kaside III. Murad için yazılmıştır.³⁰ *Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* vezniyle yazılmış “Şi'r” başlıklı üçüncü manzume ise beş beyitlik gazel biçiminde olup şairi muhtemelen yine Seyyid Lokman'dır. Bu manzume Gazanfer Ağa için yazılmışken bundan sonra “Gazel” başlıklı ve *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* vezinli beş beyitlik gazel Seyfîzâde Ahmed Efendi için; “Kıt'a” başlıklı olan ise babası Seyfullah Efendi adına kaleme alınmıştır. En son kısımda yer alan kıta medresenin yapımına dair olup burada “*hayr-ı sâfi* (999/1590)” ifadesi tarih olarak düşürülmüştür.

Manzumede özellikle ilim ve hikmetle ilgili âyet ve hadislerin kullanımına dikkat edilmiş, ilk 140 beyitte özellikle bu âyet ve hadislerin manzum tercümeleri üzerinde durulmuştur. Metinde geçen 26 âdet âyet, hadis ve kelam-ı kibarlar sırasıyla şöyledir:

1. “Gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim.”
2. “Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterdi.” Bakara, 2/31.
3. “Meleklere, “Âdem'e secde edin” dediğimizde derhâl secde ettiler.” Bakara, 2/34.
4. “Okuma yazma bilmeyeni ilimle donatmak mucize olarak sana yeter.”
5. “Ashabım yıldızlar gibidir, onlardan hangisine uyarsanız hidayete erersiniz.”
6. “Âlimler, peygamberlerin varisleridir.”
7. “Cebrail'in kendisine (vahiy) indirdiği buyurmuştur ki: Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir.”
8. “Kulları içinden ancak bilenler, Allah'ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar.” Fâtır, 35/28.
9. “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Zümer, 39/9.
10. “Nassla sabit olan şey, sanki sapaşağlam bir bina gibidir.”
11. “İnsanlar yöneticilerinin dini üzerelerdir.”
12. “Her bilenin üstünde daha çok bilen biri vardır.”
13. “Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz ki,

29 Yasemin Karakuş, *Seyyid Nizamoğlu Mersiyelerini İçeren Bir Şiir Mecmuası: Mecmu'a-i Kasaid*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

30 Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2/1368-1370.

sözümü iyi anlasınlar.” Tâhâ, 20/25-27.

14. *“Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır.”*

15. *“Zaferre mutlaka onlar ulaşacaklar.” Saffât, 37/172.*

16. *“Sizi hükümdarlar yaptı ve âlemlerde hiç kimseye vermediğini size verdi.” Mâide, 5/20.*

17. *“Zafer, yalnız güçlü ve hikmet sahibi Allah katından gelir.” Âl-i İmrân, 3/126.*

18. *“Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim.” Mümin, 40/60.*

19. *“Kaza ancak dua ile reddedilir ve ömür ise sadece iyilik yapmakla artar.”*

20. *“Rabbiniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim.”*

21. *“İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır.”*

22. *“İstişare edilen kimse güvenilir kimsedir.”*

23. *“Âlimlerle oturan saygı görür.”*

24. *“Peygamberler miras olarak ne dinar ne de dirhem bıraktular; onlar sadece ilmi miras olarak bıraktular. Onu kim alırsa çok şanslı olacaktır.”*

25. *“İlim rütbesi rütbelerin en yücesidir.”*

26. *“Cenâb-ı Hak, her yüz yılın başında bu ümmete dinini yenileyecek [kimseyi] gönderecektir.”*

Manzumenin Özeti

Manzume besmele ile başlar. Ardından ilmin fazileti ve kudretiyle ilgili “Gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim” hadisi ile “Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterdi”³¹ âyetine yer verilir. Arapça olarak verilen bu kısımdaki manzumeler âyet ve hadis tercümesidir. Allah, Hz. Âdem’e isimleri öğretmiş ve tüm meleklere ona secde etmesini emretmiştir. Hz. Âdem, Allah’ın ilmiyle donatılmıştır. Hz. Peygamber ise ümmî olmasına rağmen ilmi Allah’ın mucizelerinden biridir. Burada “Okuma yazma bilmeyeni ilimle donatmak mucize olarak sana yeter” sözü kullanılmıştır.

Bundan sonra dört halife ve din uğruna savaşımlara dualar vardır. Peygamberlik Hz. Muhammed ile son bulmuştur. Hz. Peygamber’in “Ashabım yıldızlar gibidir, onlardan hangisine uyarsanız hidayete erersiniz.” sözünden hareketle ilim ashabla devam etmiştir. Şair, devam eden mısralarda ilmin marifet hazinesinin anahtarı ve hikmet deryasının cevheri olduğu, ümmetin âlimlerinin şanını yüceltiğini söyler. İlim sahibi kişi devlet sahibidir, kemal sahibi olarak herkes onlara danışır ve cahil ile aralarında fark vardır. Bu kısımda âlim ve ilimle ilgili âyetlere yer verilmiştir.

Allah, Osmanlılara hükümdarlık nasip edince, onlar da medreseler yaptırmışlar, ilme kıymet vermişlerdir. Bu medreselerde ilimle alakalı müşkül meseleler hallolmuş ve bu hanedan ilme sürekli destek vermiştir. Osmanlı padişahları hayrı düşünen, hayır için çalışan kişilerdir. Her tarafta ihtiyaç sahipleri için vakıflar yapmışlar, tekkeler kurmuş, camiler bina

31 Bakara, 2/31.

etmişlerdir. Böylelikle yapılan medreseler ilimle dolmuş, özel danışmendler gelip dersler görmüşler, ilimle uğraşmış ve âlim olmuşlardır. Herkes burada ilimle kadrini ve kıymetini artırmaktadır, fakir bir oğlan dahi çalışarak ilmi sayesinde mülazım olabilir. Medrese tahsili yirmili ile başlar, sonra beşer beşer artarak otuzlu ve kırklı olur, ardından hariçle ellili olur. Sahn'a dâhil medreselerden gelinerek molla olunur ve bir rütbe kazanılır. Nice yıllar böyle çalıştıktan sonra mansıp elde edilir ve kadri bilinir bir kişi olunur.

Devam eden mısralarda medresesinin yapıldığı tarihte tahtta oturan III. Murad'a övgüler vardır. Garbın ve şarkın sultanı olarak anılan III. Murad, tasavvufî yönüyle de velayet makamına yakın âlemin kutbudur. Birçok vilayeti fethetmiş ve düşmanına galip gelmiştir. Hem doğuda hem batıda savaşmış, kendisine başkaldıran II. Mehmed Giray'ı öldürmüştür. İran savaşlarının sonucunda Şah Abbas'ın yeğeni Haydar Mirza'yı rehlin olarak almıştır. III. Murad tahta çıktığı ândan itibaren Haremeyn çevresinde hayırlı imaretler yapmış, Manisa'da kendi adıyla bir camii yaptırmıştır. Sultan, İran savaşlarının bitiminde Pammakaristos Kilisesi'ni, Gürcistan ve Azerbaycan'ın fethinin hâtrası olarak Fethiye Camii'ne döndürmüştür. Fethedilen yerlerde adına cuma günleri hutbeler okutulmuştur. III. Murad her zaman ilim sahiplerine rağbet etmiş ve böylece Allah'ın lütfuna mazhar olmuştur. Kendisi gibi sadrazamı da sultandan dua almak için çalışmıştır.

Sultanın harem ağalarından *mahrem-i sultanî* ve padişahın makbul kulu olan Gazanfer Ağa da birçok bağışta bulunmuştur. Gazanfer Ağa odabaşı, ayrıca kapu ağasıdır. Padişahın daima mahremi olarak onun hizmetinde edebiyatla çalışmaktadır. Ağa sultanın kapısındaki kuludur. Padişah nereye giderse o arkasından gider. Gazanfer Ağa bir yandan hayır işleriyle uğraşırken diğer yandan sultanı gizli işlerden (muhtemelen saray içi ve dışındaki) haberdar eder.

Gazanfer Ağa, sultanın hayır duası için vakıflar kurmuş ve insanların faydalanmasını sağlamıştır. “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır” sözünden hareketle medrese tamirine (yapımına) başlamış ve burası için bir müderris bulmak amacıyla etrafındaki kişilere danışmıştır. Nişancı Muhyi Paşa'ya danışan Ağa, Paşa'dan bir müderris önermesini istemiştir. Paşa ise ilmini bildiği, kendisine damat edindiği ve babası da şeyh olan Seyfîzâde Ahmed Efendi (Vıkvıhek)'yi önerir. Nişancı Muhyi Paşa ardından damadının sıfatlarını saymaya başlar ve Ağa da bundan hoşnut olur. Bununla birlikte devrin uleması da Seyfîzâde'ye şehadet olması için mahzarlar yazmışlardır. Bu mahzarlar Seyfîzâdenin fazlına delil iken padişaha sunulmuştur ve o da mahzarları kabul etmiştir.

Metnin devamında Tevki'î (Nişancı Muhyi Paşa) damadını tekrar Ağa'ya över. Gazanfer Ağa da bu durumdan memnun bir şekilde Garb'ın ve Yemen'in fatihi Sadrazam'dan (Koca Sinan Paşa) Seyfîzâde'yi tayin etmek için padişaha bir arz sunmasını rica etmiştir. Sadrazam padişaha çıktıktan sonra müspet haberi Ağa'ya vermiş, onun da gönlü ferahlamıştır. Devam eden mısralar alınan haber karşısında Ağa'nın sevincini anlatmaktadır. Ardından Kethüdası Hacı Ağa'yı yanına çağırarak Gazanfer Ağa, onu Seyfîzâde için padişahın huzuruna çıkan Koca Sinan Paşa'ya göndermiştir. Paşa'ya kulluğunu arz ettiren Gazanfer Ağa, ayrıca birçok hediye de göndermiştir.

Hacı Ağa, Paşa'nın evinin merdivenlerinden çıkmış ve izinle huzura varmıştır. Paşa'ya tazim gösterdikten sonra kendini tanıtan Kethüda, Seyfizâde ile ilgili methedici sözler söyler. Babası Seyfullah Efendi yüce makama sahip biridir ve oğlu da tıpkı onun gibidir. Kethüda Seyfizâde'yi övdükten sonra Paşa'nın selamını Gazanfer Ağa'ya iletir. Sinan Paşa burada Gazanfer Ağa'ya "oğlum" diye hitap eder. Paşa'nın eteğini öptükten sonra Gazanfer Ağa'ya müjde götürülür. Gazanfer Ağa bu haberi aldıktan sonra sultanın huzuruna çıkar ve ardından talim dersi için Nişancı'ya haber gönderir ki damadı gelsin diye.

Muhyi Paşa ile Ağa'nın huzuruna gelen Seyfizâde, burada ders için hazırlanır. Bu arada derse katılmak için devrin önemli âlimleri de gelir. Pîri Paşa Medresesi Kazancı Kulu Sinanüddin Yusuf Efendi, İbrahim Paşa Medresesi müderrisi Siphâzâde, Rüstem Paşa Medresesi müderrisi Akkirmânî Muzaffer Efendi, Mahmud Paşa Medresesi müderrisi Kadioğlu Şeyhî, Pîri Paşa Medresesi müderrisi Himmet Efendi, Atik Ali Paşa Medresesi müderrisi Hacı Efendi, Azmîzâde müntesiplerinden Halil Efendi, Kuds Efendisi mensuplarından Molla Selim, Hayreddin Paşa Medresesi müderrisi Hüsam Efendi, Haseki Medresesi müderrisi Cafer Efendi, Davud Paşa Medresesi müderrisi İmamzâde Mehmed Efendi, Suûdîzâde mensuplarından Muhyiddin Efendi, Hüsrev Kethüda Medresesi müderrisi Sinan Efendi, Nişancı (Muhyi) Paşa mensuplarından Tâcîzâde Efendi, Azmîzâde müntesiplerinden Mustafa Efendi, Abdüllatifî mensuplarından Kadioğlu Ahmed Efendi, Rumeli Kazaskeri danışmendlerinden Mustafa ve Yusuf Efendiler ile otuzdan fazla danışmend derse katılır. Dersi Şemseddin Efendi dinler.

Ders ilk önce sultana dua ile başlar. Ardından Kur'ân tefsiri yapıp ve A'lâ sûresinin ilk âyeti olan "Yüce Rabbinin adını tespih et" okunur. Bu âyet ve bazı hadisler tefsir edilip incelikleri anlatılır. Birinci fen kısmı okunur, Seyyid Şerîf Cürçânî, Musannifek, Teftâzânî, İbn Kemal ve Zekerîyya Efendi'nin bu ders ile ilgili görüşleri belirtilir. Ahmed Efendi bu incelikleri çözmüş, hepsine güzel cevaplar vermiştir. Babasından ilmi öğrenen Ahmed Efendi böylelikle mansıbı hak etmiştir. Burada bir fazla ile "İtdi ders-i 'âmî Seyfi-zâde pâk" (1000/1591) ifadesi dersin yapıldığı tarihi olarak düşürülmüştür. İmtihan öğle namazına dek sürmüştür. Ardından derse katılan ulema dualar eder ve padişaha dua ederek dersi bitirirler.

Dersin yapıldığı yerden sofaya çıkılmış, baş müderris baş kısma oturmuş sağına ve soluna ihtiyaç sahibi kişiler oturmuştur. Ahmed Efendi'nin karşısına danışmendler oturur. Gazanfer Ağa dersten sonra katılımcılara ziyafetler verir. Bunun için de kethüdasını görevlendirir. Sofralar kurular ve otuzdan fazla yiyecek sunulur. Simit, yağlı çörek, tavuklu tirit, bal ve şekerle yapılmış dane, zerde, reşidiyye, halîb, zülâbiye, mahmûdiyye, me'mûniyye, kuzu biryanı, börek ve baklava, kaz, ördek ve güvercin kebabları, hazmı kolaylaştıran sebzeler sofralara konmuştur. Yemekler yendikten sonra bal ve şerbet sunulmuştur. Şükürler edildikten sonra İhlas sûresi ardından aşır okunur, Fatiha tilavet edilir. Padişaha edilen dua ile biten yemekten herkes sırayla kalkar. Hacı Ağa onları yolcu eder. Bütün danışmendler teker teker giderler. Müderris Ahmed Efendi de kalkıp babasının yanına gelir ve tekrar padişaha dualar edilir.

Bu kısımda Ahmed Efendi'nin babası Seyfullah Efendi'nin övgüsüne geçilir. Temiz kalbi

nurlarla dolu olan şeyh ilimle amel eden, sufilik mesleğinde ilerlemiş, Ayasofya’da dersler okutur. Yıllarca bu derslerle kanaat etmiş ve daha yüksek makam mevki istememiştir. Seyfullah Efendi istese ilmiyle mansıp edebilir, yüksek rütbelere ulaşabilirdi. O padişahın duasını kendisine mansıp bilmiş ve dünya hayatının geçici menfaatine aldanmamıştır. Onun bu hâlini bilen Gazanfer Ağa, Seyfullah’tan oğlu için padişaha dua etmesini ister. Padişaha çokça dua eden Seyfullah Efendi oğlunun medreseye müderris olmasına vesile olmuştur. Bundan dolayı tüm ulema toplanmış ve padişaha dualar etmişlerdir. Bunlardan önce İstanbul’daki ulema Seyfîzâde için padişaha mahzarlar yazmışlardır. Padişah da bu mahzarlara iltifat etmiştir. Bu kısmın ardından manzume sahibi Lokman’ın dua ettiği kısım gelmektedir. Dua kısmının ardından manzumenin kaleme alınış tarihi olan “nazm-ı hüdü 999/1590” ifadesi tarih düşürülmüştür.³²

Medresenin açılışıyla ilgili manzumenin ardından devrin hükümdarı III. Murad için mesnevi tarzında bir manzume bulunmaktadır. Bu manzumenin ardından Atûfî mahlaslı bir şaire ait yine III. Murad için yazılmış bir kaside vardır. Bu kasideden sonra yine Lokman tarafından Gazanfer Ağa adına yazılmış mesnevi tarzında methiye bulunmaktadır. Lokman’ın bu kısımda Ağa’yı özellikle cihan padişahının sırlarına vakıf mahremi olarak tanımlaması önemlidir. Bu methiyeden sonra yine şiir başlığında beş beyitlik bir gazel bulunmaktadır fakat bu gazelin şairi belli değildir. Şiirin ardından tekrar Gazanfer Ağa Medresesi’nin yapılış kısmına geçilmiştir ki sebep sultana dua etmektir. Gazanfer Ağa ilmin kıymetini bildiği için medrese kurdurmuştur. Bu medresenin benzeri daha önce görülmemiştir. Onun medresesi sayesinde ilim bostanı ihya olmuştur.

Bu kısmın ardından Seyfîzâde Ahmed Efendi’nin övgüsüne geçilmiştir. Ahmed Efendi ilmiyle tanınmış fazilet sahibi birisidir. Bu manzumenin ardından yine onun övgüsüne dair bir gazel kaleme alınmıştır. Ahmed Efendi’nin övgüsünden sonra babası Seyfullah Efendi için üç beyitlik bir methiye yazılmıştır. Bu methiyenin ardından kıta nazım şeklinde bir manzumede Seyfullah Efendi’nin müfessir, muhaddis biri olduğu söylenmektedir. Manzumede, Seyfullah Efendi övgüsünden sonra Gazanfer Ağa’nın Ahmed Efendi’yi ders verme konusunda buyruğuna geçilmiştir. Bu derste devrin müderrisleri de hazır bulunmuşlardır. Müderris Muhammed, Nürî, Abdülkerim, Zü’n-nûn, İmâmzâde hazır bulunan kişilerdir. Yine Ahmed Efendi’nin sağında ve solunda birçok müderris yer almıştır. Hazırda bulunan danışmendler dâhil Fetih sûresini okumuşlardır. Ahmed Efendi, Kur’an âyetini tefsir etmiştir. Ahmed Efendi her bir sözü tetkik ederek Musannifek’in sözlerini çürütmüş, Kadızâde’nin yazılarına da reddiye mahiyetinde cevaplar vermiştir. Ahmet Efendi ayrıca İbn Kemal’in bir hatasını da düzeltmiş, Muhaşşî’nin yanlışlarını ortaya koymuştur.

Bu manzumenin ardından Ahmed Efendi’nin dersini dinleyen ulemaya verdiği ziyafet anlatılır. Kebap, biryan, lokma ve baklava ziyafette sunulan yiyeceklerdir. Ahmed Efendi’nin ziyafetinin anlatımından sonra medresenin yapılış tarihi için yazılmış bir kıta bulunmaktadır. Bu kıtada “bu hayr-ı sâfi (999/1590)” ifadesi tarih olarak düşürülmüştür. Seyyid Lokman’ın manzumesi bu kıta ile sona erer.

32 Ayasofya nüshası burada bitmektedir. Bu beytin devamında “Temme bi’l-hayr ve’l-hüsnâ (Hayr ve güzellikle bitti) fi evvelü’l-cemâdin sene 999” ifadesi yer almaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Gazanfer Ağa'nın İstanbul'da inşa ettirdiği medresesinin kuruluşu hakkında yazılmış manzumeler ele alınmıştır. 16. yüzyılın son çeyreğinde Habeşi Mehmed Ağa ile birlikte Osmanlı merkez siyaset arenasının en kudretli ve nüfuzlu hadım ağalarından olan Gazanfer Ağa, II. Selim devrinden III. Mehmed'in saltanatının sonuna dek yaklaşık 40 yıl bilfiil Topkapı Sarayı'nda farklı görevlerde bulunmuştur. Onun en güçlü ve etkili olduğu yıllar ise 1581'den 1603'e kadar has odabaşılık ve kapu ağası vazifelerini bir arada yürüttüğü dönemdir. Bu yıllar aynı zamanda onun mimari ve kültürel alanlarda faaliyetlerini ve himaye ilişkilerini artırdığı dönemi kapsar. Gazanfer Ağa'nın hamiliğinin en büyük göstergelerinden biri olan, uzun İran seferlerinin ardından bir zafer nişanesi olarak inşa ettirdiği medresesi de onun elde ettiği bu gücü ve itibarı göstermektedir.

Gazanfer Ağa Medresesi'ne ilk müderris ataması için devrin önemli âlim-bürokratları mahzarlar yazmış, bu mahzarlar ve sonrasında gelişen olaylar devrin şehnamecisi Seyyid Lokman tarafından yazıya geçirilmiştir. Bugün elimizde iki nüshası olan Seyyid Lokman'ın metninde mahzarların da bulunduğu Esad Efendi tam tekmil nüsha iken Dirîöz'ün çalışmalarına konu olan Ayasofya nüshasının aslında seçilmiş beyitlerden oluşan bir nüsha olduğu ortaya çıkmıştır. Ayasofya nüshasında sadece mesnevi biçiminde 274 beyitlik, Esad Efendi'de de *mesnevî* (477), *kasîde* (9), *şi'r* (5), *gazel* (5), *kt'a* (4) ve *târîh* (4) olarak isimlendirilmiş toplam 504 beyitlik bir metin vardır. Bu manzumelerin çoğu Seyyid Lokman'a ait iken sadece kaside manzumesi Gazanfer Ağa Medresesi'ne müderris olarak tayin edilen Ahmed Efendi'nin babasının mülazımı olan Atûfî mahlaslı Mehmed Efendi tarafından yazılmıştır. Seyyid Lokman'ın metninin Ayasofya nüshasında medresenin açılışı, talim dersi ve talim dersinin sonrasındaki ziyafetin çizildiği eskizler bulunmaktadır. Bu sebeple bu nüsha muhtemelen saray veya Gazanfer Ağa için hazırlanmış ve tezhiplenmiştir. Medrese ile ilgili metinde özellikle ilim ve hikmete dayalı âyet, hadis ve kelam-ı kibarların kullanımına dikkat edilmiş, hatta ilk 140 beyitte bunlar manzum olarak bir nevi şerh edilmiştir.

Manzumede konunun asıl kısmı olan medrese açılışı ve sonrasındaki gelişmeler detaylı olarak ele alınmıştır. Özellikle talim dersinin safhaları ve bu toplantıya katılan devrin uleması tek tek zikredilmiştir. Velhasıl, 16. yüzyılın sonlarında Osmanlı dünyasında bir medresenin açılışını en detaylı anlatan Seyyid Lokman'ın bu eseri, törene katılanlar, tören sırasında uygulanan program ve verilen ziyafetler ile devrin Osmanlı ilmiye sınıfı ve kültürel ortamı hakkında oldukça önemli ipuçları barındırmaktadır.

Metin:**[E16b] [A1b]****A. Mesnevî***Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

1. Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm
Nokta-i bâ-merkez-i 'ilm-i kadîm
2. Nûr-ı 'ilmi arş-ile ferşe muhît
Cümle eşyâya mürekkeb ger basît
3. Bisme irdi nûr-ı 'ilimden nukat
Merkez-i 'ilm oldu anun'çün fakat
4. Hep mukadder 'ilm-ile ma'lûmıdır
Levhde ceffe'l-kalem mersûmıdır
5. 'İlmidür efzûn mükemmel kudreti
Ma'rifet kesbine bâ'is hilkatı

33 كما نطق به الحديث القدسي «كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَأَخْبَيْتُ أَنْ أَعْرِفَ»

6. 'Ulvî vü süfliden oldu kâ'inât
Çıkdı hep ketm-i 'ademden mümkinât

[A2a]

7. Ümmühât âbâya kıldı imtizâc
Çâr ile seden zuhûr itdi nitâc
8. Halk idüp yol virdi 'akl-i Âdem'e
'İlm-ile âdem irişdi 'âleme

[E17a]

9. Şerrefe zâtehu bi-nuri'l-istfâ
Alleme Âdeme'l-esmâ küllehâ³⁴
10. 'İlm-i esmâ birle buldı Hakk'a yol
Oldı ma'nîde melekdür eşref ol

33 "Gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim."

34 Bu beyit Esad Efendi nüshasında bulunmamaktadır. "Onu seçilmişlik nuruyla şereflendirdi "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti [Bakara, 2/31]"."

كما ورد به الآية «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ»³⁵

11. Hikmet üzre hâk-i pâk-i bî-nazîr
Çün yed-i kudretle olmuşdı hamîr
12. Tînetinde ‘ilm-i Hak merkûz idi
Secde-i ikrâm hem mermûz idi
13. Aksırup elhamdü’llâh didi çün
Secde ile buldı ikrâm-ı füzûn
14. ‘İlm-i Hak’la oldu mescûd-ı melek
Kibr-ile ‘ilminde hâsîd kıldı şek
15. ‘Âkîbet redd eyledi anı hased
İsti‘âz-ile umun Hak’dan meded

[E17b]

كما نزل من عالم التقديس «وإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا»³⁶

[A2b]

16. Mebde-i ‘ilm-i Hudâ mülk-i ezel
İntihâsı tâ ebeddür lem-yezel
17. Zât-ı Hak bî-ibtidâ bî-intihâ
‘İlmi zâtı birle kâyim dâyimâ
18. ‘İlm-i Hakla enbiyâ buldı şeref
Cümleye hatm-i rusûl oldu halef
19. ‘İlmi bî-had idi fahr-ı ‘âlemün
Mu‘cizâtı çok Resûl-ı ekremün
20. Ümmi olmag-ile ol fahr-i zemen
‘İlmi kâfi cümleyi i‘câzdan
كما ورد في الأخبار الشهيرة «كفأك بالعلم في الأمي معجزة»³⁷
21. Ol Resûlün ‘ilmine sahb-i kirâm
Fâ’iz olup buldılar rüchân-ı tâm

35 “Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterdi” [Bakara, 2/31].

36 “Meleklerle, “Âdem’e secde edin” dediğimizde derhâl secde ettiler” [Bakara, 2/34].

37 “Okuma yazma bilmeyeni ilimle donatmak mucize olarak sana yeter.”

22. Mustafânun rûhına idün salât
Sıdk-ıla tâ bulasız oddan necât

23. Efdal ü ekmel idi çün çâr-yâr
İtdiler sadr-ı hilâfında karâr

[E18a]

24. Dîn uğurında çalışdılar kamu
Radiyallâhu te‘âlâ anhumâ

25. ‘İlmde her biridür necm-i hüdü
Râzı olsun Hak kamudan dâyimâ

[A3a]

كما قال عليه السلام «أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم»³⁸

26. Mustafâda çün nübüvvet oldı hatm
Vahy ile emr-i risâlet oldı hatm

27. Yer yüzinde kaldı ‘ilm-i enbiyâ
Murtabıt ol ‘ilm-ile şer‘-i Hudâ

28. Olmasa âfâkda ger nûr-ı ‘ilim
Yazılup olunmasa menşûr-ı ‘ilim

29. Kâr-ı dîn içre bulunmazdı nizâm
Fark olunmazdı helâl-ile harâm

30. Enbiyâdan kaldı çünkim ‘ilm-i dîn
Vâris-i erbâb-ı ‘ilm oldı yakîn

[E18b]

كما قال عليه السلام «العلماء ورثة الأنبياء»³⁹

31. ‘İlmdür miftâh-ı genc-i ma‘rifet
‘İlmdür misbâh-ı Keyvân-menzilet⁴⁰

32. ‘İlmdür deryâ-yı hikmet gevheri
‘İlmdür irs ile ‘irfân mazharı

33. ‘Âlimân-ı ümmet-i hayrî’l-beşer
Şânları irs ile efzûn mu‘teber

38 “Ashabım yıldızlar gibidir, onlardan hangisine uyarsanız hidayete erersiniz.”

39 “Âlimler, peygamberlerin varisleridir.”

40 30-33 arasında beyitler Ayasofya nüshasında yoktur.

[A3b]

34. Enbiyâya ‘ilm ile mânend hep
Sözleri tûtî-i câna kand hep

35. Bu sözün aslına bak tahkîk kıl
Kavl-i sâdıkla delili togrı bil
كما قال من نزله جبرائيل «عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَأَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ»⁴¹

36. İrsden râcih budur ey ehl-i Hak
Şerh-i ‘ilm olsa beyân yüz bin varak

[E19a]

37. ‘İlmi vasf itse ‘Aliyy-i Murtazâ
Fazl-ı ‘ilmi kılmasa tekrâr edâ

38. Binde birisi denilmeye henüz
Tâ kıyâmet sâl u mâh şâm u rûz

39. Çünkü Cibrîl nâzil oldu vahy-ile
Hükm olup teblîge emr ü nehy ile

40. Kıldı mümtâz işbu âyetle Hudâ
Ehl-i ‘ilmi cümleden ey pâk-râ
حيث قال جل وعلا «إِنَّمَا يُخِشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ»⁴²

41. Eyledi Hak pâye-i ‘ilmi bülend
Ehl-i ‘ilmün ‘izz ü kadrin ercümend

42. Haşyetu’llâh ile hep ‘âlemleri
Zikr iden bî-illet ol sâlimleri

43. Ehl-i ‘ilmün rütbesin kıldı ‘ayân
Tâ ki tekrîm ideler halk-ı cihân

[A4a]

44. Devlet anundur cihânda ey ‘azîz
Ehl-i ‘ilmi gayrıdan ide temîz

41 “Cebrail’in kendisine (vahiy) indirdiği buyurmuştur ki: Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir.”

42 “Kulları içinden ancak bilenler, Allah’ın büyüklüğü karşısında heyecan duyarlar” [Fâtur, 35/28].

[E19b]

45. Danışur sâhib-i kemâli anlaya
Câhil-ile ‘âlimi fark eyleye
«قل هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون»⁴³
46. Şükr bu fazl-ile dahi iştibâh
Âl-i ‘Osmân’a nasîb itdi İlâh
47. Pâye üzre çok medâris yaptılar
Hakka ‘ilm ü dâniş-ile tapdılar
48. ‘İlm-ile insân bulur kadr-i melek
İder ol idrâk hiss-i müşterek
49. ‘İlm-ile müşkil mesâ’il hall olur
Müşkili hall eyleyen efdal olur
50. ‘İlmle revnak virmegin bu hânedân
Oldı mersûsü’l-binâ hep bî-gümân
«كما ثبت بالنصوص «كأنهم بنيان مرصوص»⁴⁴
51. Bu ocagin aslı hâkân-kîşdir
Şâhlar erkân-ı hayr-endîşdir

[E20a]

52. Hayr için erkâna ruhsat virdiler
Hayr-ile ‘âlî makâma irdiler⁴⁵

[A4b]

53. Her yirinde kaldı hoş ebvâb-ı hayr
Câridür evkâf-ile esbâb-ı hayr
54. Çalışup erkân-ile hep ehl-i erab
Tâ du‘â-yı hayra oldılar sebeb
55. Hayr[a] meyl etse mülûk-ı nâm-ver
Nâs tab‘iyyet ider hep ser-be-ser
«كما اشتهر بين الناس «الناس على دين ملوكهم»⁴⁶

43 “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” [Zümer, 39/9].

44 “Nassla sabit olan şey, sanki sapasağlam bir bina gibidir.”

45 Bu beyit Ayasofya nüshasında (4a) *Şâhun ecâdâ ki hayrât itdiler/Hayr için erkâna ruhsat virdiler* şeklindedir.

46 “İnsanlar yöneticilerinin dini üzerelerdir.”

56. Tekyeler yapıldı câmi'ler dahi
'İlm-ile toldı medâris ey ahî
57. Her birinde hayli dânişmend-i hâs
Buldılar tahsîl-i 'ilme ihtisâs
58. Sa'y idüp şugle muzâyifle mu'îd
Cümle me'kelden alur rızk-ı cedîd
59. Hücreden hâric tetimmât içre hem
Suhteler 'ilmiyle olurlar 'alem

[E20b]

60. Nev'den her ferd rüchân bulsa ger
Fazlı ile kadr-i 'âlîye irer
كما قال في كتابه الكريم «وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ»⁴⁷
61. Bir fakîr oğlu çalıssa 'ilme ger
Şıp mülâzım olmaga ikdâm ider

[A5a]

62. Medrese yigirmi olur evvelâ
Beşer ile otuz olur sâlisâ
63. Kırkdan varup o hâric elliye
Yolu anun dâhil olur belliye
64. Sahna dâhilden gelür monlâ olur
Pâye-i kudretle müstesnâ olur

65. Fazl u rüchân ile bulur i'tibâr
Münşerih ider derûnın Kirdgâr

كما قال جل وعلا «رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي * وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي * وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي»⁴⁸

[E21a]

66. Nice yıl bu vech-ile ehl-i kemâl
Çalışup rif'at bulur bî-kîl ü kâl
67. Mansıb olur ehl-i 'ilmün elyakı
Mansıb olmazsa tekâ'üddür hakı

47 "Her bilenin üstünde daha çok bilen biri vardır."

48 "Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimden düğümü çöz ki, sözümü iyi anlansınlar" [Tâhâ, 20/25-27].

68. Nice kâmil bulunur her pâyede
Ekmel ü ercah kamudan vâyede

69. Bahs u takrîr olsa âdâb-iledür
Hiss-i tahrîrinde elkâb-iledür

70. Râci‘ olur hâsılı hayr u sevâb
Âl-i ‘Osmâna ilâ yevmi’l-hisâb

[A5b]

كما نزل في كتابه الأزلي «مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا»⁴⁹

71. Cümleden efzûn şeh-i ‘âlî-nihâd
Şark u garbun fâtihi Sultân Murâd

72. ‘Âdil ü dânişver ü dîndârdur
Server-i sâhib-kırân hünkârdur

73. Kutb-ı ‘âlemdür velâyetle yakîn
Hasr-ı Hâdî peyrev-i sultân-ı dîn

[E21b]

74. Olmagın anda velâyetden eser
Çok vilâyet fethine buldı zafer

75. Dâyimâ ‘ilm-i ledün ehliyle yâr
Ola gâlib düşmene nusret-şi‘âr
كما قال في كتابه المكنون «إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ»⁵⁰

76. Çünkü ol şâhinşeh-i ‘âlî-makâm
İder-idi ehl-i ‘ilme ihtirâm

77. Virdi devlet Hak çü ol dil-âgehe
Olmamış aslâ müyesser bir şehe

78. Şark u garbı açdı ser-leşker ile
Hânı katl idüp kaçurdu şâh-ile

79. Rehn-i Mirzâ-y-ile hasm oldı zebûn
‘Ömr ü devlet taht-ı baht üzre füzûn

49 “Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır.”

50 “Zafere mutlaka onlar ulaşacaklar” [Saffât, 37/172].

[A6a]

80. Milket-i lâ-yenbagî irs-i mukîm

Hak nasîb idüp ola kalbi selîm

51 كما بشره في القرآن المبين «وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ»

[E22a]

81. Hamdüli'llâh itdi şâh-ı ercümend

Yesrib ü Bathâda hayrât-ı bülend

82. Magnisa şehrinde dahi nâmver

Kodı bir zibâ 'imâretle eser

83. Şer'-ile def'-i mevâni' eyledi

Yıkdı patriyâyı câmi' eyledi

84. Feth olan yerlerde yapıdı cum'alar

Anılup ashâb okındı hutbeler

85. Şarkda Tiflîs gibi serhadde

Sille çalup tan mı hutbe okıda

52 كما ورد في كتابه الكريم «وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ»

86. Ehl-i 'ilme râgıb olmag-ile şâh

Oldı zâtı mahzar-ı lutf-ı İlâh

87. Her zamân ol resm-i pâk üzre 'amel

İdeli sıdk-ile erbâb-ı düvel

88. Sadr-ı a'zam da çalışup bu rehe

Kesb ider dâyim du'â şâhenşehe

[E22b] [A6b]

89. Sâyir erkân-ile hâlis kulları

Mahrem olan bende-i mukbilleri

90. Bezl-i makdûrı kılurlar bî-şekîb

Tâ du'â-yı hayr ola şâha nasîb

53 كما قال عليه السلام «وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»

91. Cümleden efzûn Gazanfer-menkabet

Hazret-i Aga-yı âlî-mertebet

51 "Sizi hükümdarlar yaptı ve âlemlerde hiç kimseye vermediğini size verdi" [Mâide, 5/20].

52 "Zafer, yalnız güçlü ve hikmet sahibi Allah katından gelir" [Âl-i İmrân, 3/126].

53 "Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim" [Mümin, 40/60].

92. Odabaşıdur kapu agası da
Gün gibi rây-i cihân-ârâsı da

93. Pâdişâhun mahremidür dâyimâ
Hıdmetin âdâb-ile eyler edâ

94. Hayr-h'âhıdur o 'âlî-dergehün
Bende fermân-çâkeri şâhenşehün

95. İster ol redd-i kazâ için du'â
Hayr ider tâ 'ömr-i şeh efzûn ola

وحيث ورد في حديثه عليه السلام «لا يرد القضاء إلا الدعاء ولا يزيد في العمر إلا البر»⁵⁴

[E23a]

96. Pâdişâhun makdemi kande basar
Hâk-i ikdâmın ider kuhl-ı basar

97. İsfahânî'den bulup rûşen-nişân
Dergehe hâl-i bedî' eyler beyân

[A7a]

98. Bu hedâya gayra olmamış nasîb
Ana lutf itmiş bidâyetden Mucîb

99. Kilkidür müşkil-güşâ-yı ins ü cân
Dâniş ile mahrem-i şâh-ı cihân

100. 'Akl ile idrâk ile mümtâz dur
Ser-firâz-ı bârgâh-ı râzdur

101. Hayr niyyetle vücûd-ı lâ-nazîr
Şahı eyler gizlü işlerden habîr⁵⁵

كما قال عليه الصلوة والسلام «قَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»⁵⁶

102. Niyyet-i hayr eyleyüp firûz-mend
Resm-i ihyâ-yı 'ulûm itdi bülend

54 “Kaza ancak dua ile reddedilir ve ömür ise sadece iyilik yapmakla artar.”

55 Elçilik raporlarına göre Gazanfer Ağa III. Murad döneminin sonu ve III. Mehmed devrinde bir nevî padişah danışmanı olarak görev yapmıştır. Eric R. Dursteler, *İstanbul'daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları), 180.

56 “Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim.”

[E23b]

103. İster-idi yapıdura bir medrese
Kubbesin ırgüre çarh-ı atlasa
104. Pâye-i 'ilmün kılup tekmîlini
Şâh için ider du'â tahsîlini
105. Niyyeti hayr olmag-ile Kirdgâr
Hayra ırgürdi anı Perverdgâr
106. Niyyet-i hayr ile bulmuşken sevâb
Oldı fırsatla müyesser feth-i bâb
107. Niyyet-i hayr-ile kıldı vakflar
İntifâ'-i nâs için kodı eser

[A7b]

- كما قيل «خير الناس من ينفع الناس»⁵⁷
108. Medrese ta'mîrine kable's-ş-şurû'
Yoklaşup ehl-i usûl-ile furû'
109. Bir müderris bulmaga rüchân-ile
Söyleşürdi hayr-h'âh ihvân-ile
110. Çün Nişâncı Muhyi Paşa'yı o dem
Bildı ehl-i Hak'dur ol nîkû-şiyem

[E24a]

111. Dâniş-ile cümleden fâyıkdur ol
Mü'temen olmasına lâyıkdur ol
112. Fâyıkun hod rütbesi ma'lûmdur
'Ahd-i Fâtiha kamu merkûmdur
113. Fâyıkıyyet rütbesinde bâ-edeb
Meşveret için kılındı çün taleb
114. Rûy-mâl oldı varup ol ser-firâz
Meşveret semtinden itdi keşf-i râz

57 "İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır."

58 كما قيل «المستشار مؤتمن»

115. Gördi tevkî'î çü lutfin hazretün
Bildi maksûdın o sâhib-devletün

116. Söyledi ey kâm-kâr-ı zû-fünûn
Ola makbûl-i Hudâ hayr-füzûn

[A8a]

117. Seyfi-zâde'yle karâbet itmedin
Bilmiş-idüm zât-ı kâbil idügin

118. Olmagın makbûl-i erbâb-ı 'ukûl
Bende dâmâd olmasın kıldum kabûl

[E24b]

119. Tâlib idi Allâh'a çün ol zamân
Yazdılar hakkında mahzar 'âlimân⁵⁹

120. Müfti-i hak şeyhü'l-islâm-ı enâm
Kâdı-'askerler mevâlî-i 'izâm

121. Terbiyet idüp 'uluvvi şân-ile
Kıldılar tevkîr ana ihsân-ile
60 كما دل به «جالس العلماء وُقِر»

122. İttifâk üzre kamu erbâb-ı 'ilm
Cümle mahzar yazdılar ashâb-ı 'ilm

123. Her biri bir mahzarı imzâ kılup
Dâniş ile 'ilmini inhâ kılup

124. Fazlına hüsn-i şehâdet itdiler
Matlabın şehden şefâ'at itdiler

125. Mahzar-ı Hak şâha vâsıl olıcak
Zıll-ı Hakkun 'ilmi şâmil olıcak

126. Emr idüp hatt-ı hümâyûnla o dem
Behremend itdi anı kân-ı kerem

58 "İstişare edilen kimse güvenilir kimsedir."

59 Bahsi geçen mahzar yazarları için bkz. dipnot 9.

60 "Âlimlerle oturan saygı görür."

[E25a] [A8b]

127. Bu ri‘âyet ana buldı ihtisâs
Hükm-ile men‘ oldı gayrı ‘âmm u has

128. ‘İlm irs-i enbiyâdur bî-gümân
Hazz-ı vâfir alur ol irsi bulan
«إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوْرَثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَإِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ؛ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ وَافِرٍ»⁶¹

129. Kıldı tevkî‘î çü tafsîl-i kelâm
Gûş idindi lutf-ile ‘âlî-makâm

130. Cümle fazlı şerh olındı mâ-vaka‘
Vâlidinden irs-i takvâ vü vera‘

131. Dânişi çıkdı tasavvurdan füzûn
Hazz idüp Aga tefahhus kıldı çün

132. Lutf idüp hiss-i nazar birle ana
Rütbesi ‘ilmiyle buldı i‘tilâ
كما قيل «رتبة العلم أعلى الرتب»⁶²

133. Yine tevkî‘î didi ey kâm-bîn
Kendü hâlin yek bilür herkes yakîn

[E25b]

134. Gayrılardan şimdi ercah anılır
Bendenün dâmâdı ey sâhib-şu‘ûr

[A9a]

135. Kendü şâhîn-tab‘ıdur seyfi-nejâd
‘İlm-i tîhûsın idinür ıstıyâd

136. Vâlidinün peyrevîdür rûz u şeb
Ehl-i takvâ sâhib-i fazl u edeb

137. Mâye⁶³-i re’sinde kıl lutf-ı cedîd
Tâ ola âsâr-ı ihsânla ferîd⁶⁴

61 “Peygamberler miras olarak ne dinar ne de dirhem bıraktılar, onlar sadece ilmi miras olarak bıraktılar. Onu kim alırsa çok şanslı olacaktır.”

62 “İlim rütbesi rütbelerin en yücesidir.”

63 “mâye” kelimesinden önce Esad Efendi nüshasında “bu” sıfatı yer almaktadır. Vezin gereği “bu” çıkarıldı.

64 Bu beyit Esad Efendi nüshasında yoktur.

كما قال عليه التحية والثناء «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجِدُّ لَهَا دِينَهَا»⁶⁵

138. Çünkü Aga istimâ‘ itdi sözün
Semt-i Hak’dan ay[ı]rmadı aslâ gözin

139. Makdem-i şehden idinmiş iktihâl
Kalbi pür-envâr feyz-i zü’l-celâl

140. Hak sözi bildi velî açmaz kodı
Cümleden gizli tefahş eyledi

141. Gevher-i ‘ilme bulunmadı ‘adil
Müdde‘i isbâtına oldı delil

[E26a]

142. Geldi çün dergâha düstûr-ı zemen
Sadr-ı a‘zam⁶⁶ fâtih-i Garb u Yemen

143. Kıldı Paşa-yı mu‘azzamdan recâ
Pâdişâha ‘arz idüp ferhunde-râ

[A10b]⁶⁷

144. Çıkdı dîvândan sadâret-menkabet
Âsaf-ı a‘zam müşîr-i memleket

145. Vardı devlet-hânesine kâm-ile
Saldı Agaya haber ikrâm-ile

146. Kıldı icmâli beyân bî-iştibâh
Hâli i‘lâm itmege devlet-penâh

147. Hazret-i Aga ferah kesb eyledi
Andı Hak ni‘metlerini söyledi

148. İtdi yüz bin şükr dergeh-i Hak’a
Ol Hudâvend-i kerîm-i mutlaka

149. Halk idüp ketm-i ‘ademden bendesin
‘İzz ü kadre irgürüp efgendesin

65 “Cenâb-ı Hak, her yüz yılın başında bu ümmete dinini yenileyecek [kimseyi] gönderecektir.”

66 Koca Sinan Paşa (öl. 1596).

67 Ayasofya nüshasının 9b-10a numaralı sayfasında medresenin açılışıyla ilgili eskiz çizimi bulunmaktadır.

[E26b]

[A11a]

150. Âfitâb-ı saltanatda zerre-vâr
Buldı ri'fat ber-vücûd-ı hâk-sâr
151. Hak muvaffak kıldı hayr-ı vâsi'a
Fursat el virdi mühimm-i nâfi'a
152. Sag iken irdi bu maksûda gönül
Buldı râhat oldı âsûde gönül
153. Bî-bekâdur devlet-i dünyâ meger
Kalur ancak cümleden bir hayr eser
154. Çünkü Paşa oldı bu lutfâ sebeb
Bin 'ivaz vire umarın ana Rab
155. Kethudâsı Hâcî Agayı revân
Çagırup ana didi ey kâr-dân
156. Var yürî Paşa-yı a'zamdan yana
Eyle hoş âdâb-ile 'arz-ı du'â
157. Bendeye lutf-ile dir idi oğul
Olmışuz bu lutfına cân-ile kul
158. Yirine geldi yine ihsânlar
Tan mı olsam bende-i fermânlar
159. Gerçi dergâhun kadîmî kuliyuz
Pâdişâhun bende-i makbûliyuz
160. Gayrun ahvâlinde güc çekmez kişi
Kor hicâba âdemi kendü işi
161. Âsaf-ı a'zam yoludur cümle 'arz
Niyyeti hayr u işidür bî-garaz⁶⁸
162. Bezl idüp eltâf-ı şâyeste yine
Medh ile evsâf-ı bâyeste yine

[A11b]

[E27a]

68 İkinci mısra Esad Efendi nüshasında yoktur.

163. Pâdişâha terbiye idüp latîf
İltifâtın tûtiye idüp latîf
164. Bendesin ihsâna makrûn eylemiş
Lutf-ı efzûn ile memnûn eylemiş⁶⁹
165. Hak Te‘âlâ devletin kılsun ziyâd
‘Ömrin efzûn eylesün Rabbü’l-‘ibâd
166. Hâcî Aga çün işitdi bu sözi
Şol cenâb-ı ‘âliye tutdı yüzi
167. Kapusına vardı sadr-ı a‘zamun
Merkezin buldı nizâm-ı ‘âlemün
168. Nokta-i pergâr idi dîvânî san
Kârı verânun medârı bî-gümân
169. ‘Adl-i ihsan-ile açmış bâb-ı hayr
Kapusı halkı kamu ashâb-ı hayr
170. Nerdübândan yukaru çıkdıkda cüst
İçerüye vardı ruhsatla dürüst
171. Kıldı tapu Paşa’ya Hâcî Aga
Bendelikle eyledi ‘arz-ı du‘â
172. Kethudâ didi agadur bendenüz
Lutf u ihsânla kamu şermendenüz
173. Söyledi düstûr-ı a‘zam-ı bî-ta‘ab
‘Arz olındı medrese ahvâli heb
174. Pâdişâha terbiyetde hiç kusûr
Komadı eltâf-ı şeh kıldı zuhûr
175. Aga maksûd itdi ki ferhunde-fâl
A‘ni Monlâ Şemsü’ d-dîn-i hoş-makâl

[E27b]

69 Bu beyitten 263. beyte kadar olan kısım Ayasofya nüshasında bulunmamaktadır.

[E28a]

176. Babası Seyfullâh 'âlfî-makâm
Buldu anun işi çünkü intizâm
177. Bir kişünün oğlu hâli muntazam
Olmasa lâ-büd çeker fikr ü elem
178. Kendümüzden eylerüz biz de kıyâs
Hep ogul hâlinde birdür cümle nâs
179. Umaruz şimdengirü ol ihtiyâr
Eyleye efzûn du'â-gûylık şî'âr
180. Cümleden ide senâ şâha ziyâd
Kem-du'â makbûl olur kalb olsa şâd
181. Var Aga'ya bizden eyle çok selâm
Ogluma söyle ki ey ferhunde-kâm
182. Hayra kasd itdün nasîbün oldu hayr
Çekmesün hasret bu hayr işünde gayr
183. Gayrda hayrı nasîb etsün İlâh
Hayr virsün cümleye ol pâdişâh
184. Çünkü ol düstûr-ı hayr-endîş idi
Hayr işe lâyık olanı söyledi

[E28b]

185. Bûse kıldı dâmenin Hâcı dahi
Geldi ırgürdi yerine yâ sehî
186. Oldı Aganun derûn-ı pâki şâd
Eyledi şükrâne-i Hakkı ziyâd
187. Geçdi o gün devr-i sipîhr
Taldı Yûsuf gibi Nîl-i çarha mihr
188. Mîsr-ı 'âlem halkı râhat oldılar
Hep ferâg-ı bâl-ile uyudılar

[E29a]

189. Subh-dem handân olup rûy-ı cihân
Hem habâb-ı nîlgûn oldu nihân

190. Göz yaşı dökdi Züleyhâ-yı felek
Yûsuf-ı mihr[i] görüp hem-çü melek

191. Gûş-ı câna irdi cânân müjdesi
Ortadan ref' oldu hicrân perdesi

192. Müstecâb itdi du'âsını Hudâ
Çıkıdı nîl-i çarhdan Yûsuf-likâ

193. Oldı tâhir kâ'inâta kâr-ı vasl
Germ-i bî-hicrân yine bâzâr-ı vasl

194. Halk-ı 'âlem kıldı 'azm-i iştigâl
Mugtenemdür bildiler hâl-i visâl

195. Farz-ı Hak idüp edâ kable't-tulû'
Kıldı Aga hıdmet-i şâha şurû'

196. Hıdmetin itdi edâ ikbâl-ile
Çıkıdı bâb-ı 'âliye iclâl-ile

197. Çün re'îs-i kâ'inâta iltifât
Kıldı âdem gönderüp nîkû-sıfat

198. Aldı tadrîs-i ru'ûsun sûretin
Hak Te'âlâ ide efzûn fursatın

199. Gönderüp andan nişâncıya haber
Geldi dâmâdı ile ol pür-hüner

200. Her kimün makrûnı hayr-endiş ola
Hâtırında sanma kim teşvîş ola

201. Mü'temen sâdık olıcak müsteşâr
Yolına cânlar nisâr olsa ne var

[E29b]

202. Bu işe sizünle etdük meşveret
Her ne didük bulduk andan menfa'at
203. Kendü dâmâdun hakkında bî-gümân
Vâki'-i hâl üzre olduğu beyân
204. Hak zuhûr itdi hilâfin bulmaduk
Çokluk istikşâfa muhtâc olmaduk
205. İşidenler fazlına olup güvâh
Dânişinde kalmamışdur iştibâh
206. Bî-garaz olmag-ile asl-ı suhen
Çekmedük aslâ ru'ûnet kimseden
207. Ehl-i fazl u dâniş olsa bir kişi
Zâyi' olmaz fazl-ı dânişle işi
208. Umaruz ola mu'ammer fazl-ile
Hak kıla kâmin müyesser fazl-ile
209. Çünkü Hak söz zâhir oldı bî-garaz
İşbudur maksûd olan zât u 'araz
210. Yazılıp âhir berât-ı zer-nişân
Mansıbı buldı nişânla kadr ü şân
211. Geldi aga-y-ile itdi dest-bûs
Kıldı tahsîn zümre-i kudsi nüfûs
212. Muhyi Paşa-y-ile varup menzile
İtdiler sür'at du'â-yı 'âcile
213. Şeyh-i kâmil Mevla Seyfullâh o dem
Zâhir ü bâtında 'ilm-ile 'alem
214. Hem du'â tîrine oldı çün kemân
Hak icâbet bûtesin kıldı nişân

[E30a]

215. Çün du‘â oldı derûn-ı pâkden
Geçdi sehmü’l-gayb nüh eflâkden

216. Şol meserret vakti kıldılar du‘â
Bâ‘is-i hayr olına hep bî-riyâ

217. Zikr-i şâhenşâhı takdîm itdiler
Hakdan istidi‘â-yı ta‘zîm itdiler

218. Nâcihân ola didiler işbu şâh
Ola kâ‘im tahtında ‘âlem-penâh

[E30b]

219. Aslı cennetde karîn-i evliyâ
Fer‘i kâmil haşre dek kesr ü kesâ

220. Dergeh-i Hakdan kabûl oldı yakîn
Sıdk-ıla olan du‘â-yı muhlisîn

221. Sonra Şemseddîn Efendi çın sabâh
Tâ‘atiyle buldı kalbi inşirâh

222. Vardı erkânı yol-ile gezdi hep
Cümleyi kıldı müşerref bâ-edeb

223. Bâb-ı şâha ‘âdet-i mergûb-ile
Sürdi yüz pâ-bûs idüp üslûb-ile

224. Hocanın öpdi elini ba‘d-ez-ân
Şeyhü’l-İslâmın tapusına hemân

225. Kâdı‘askerler ile monlâlara
Yol-ile yüz sürdi rûşen-râlara

226. Geldi andan şugl-i ‘ilme başladı
Cem‘-i dânişmende ikdâm eyledi

227. Aldı dânişmendi otuzdan füzûn
Her biri meşhûr u kâmil zü-fünûn

[E31a]

228. Oldı Aga evi ders-i 'âma câ
Feth okınup kıldılar şâha du'â
229. Saldılar seccâde ol fâzıl için
Fâzıl u mahdûm ol kâmil için
230. Geçdi sadr-ı derse mahdûm-ı güzîn
Sag u solda 'âlimân-ı bâ-yakîn
231. Biri Selçûkiyye-i Yûnân-makâm
Hazret-i Sultân 'Alâeddîn be-nâm
232. Yapduğı evkâfa tadrîs eylemiş
İ'tibâr İç-il⁷⁰ üzre altmış
233. Ehl-i 'ilm Âl-i Resûl muttakî
Mîr Sun'ullâh idi anun adı
234. Dahi ol cânibde mer'î mü'temen
Muhyiü'd-dîn şeh sarâyından çıkan
235. Bir yanadan kırklı Nûrullâh idi
Hem imâm oğlu suhen-âgâh-idi
236. Müntehab otuzlıdan 'Abdü'l-kerîm
Yolu ile oldı meclisde mukîm
237. Mevlâ Zü'n-nûn ile Abdullâh be-nâm
Her biri yigirmi beşerli makâm
238. Hem yigirmiliden ey ferruh-makâl
Ol müderris oğlu idi bâ-kemâl
239. Ahmed idi ehl-i dâniş mü'temen
Muhyi Paşa nesline ta'lîm iden
240. Cem' olup haylî kuzât-ı mu'teber
Zümre-i yüz elliden iki nefer

[E31b]

70 İstanbul, Edirne, Bursa ve civarı.

[E32a]

241. Kâdıllardan gayrı çok ehl-i kemâl
Müdrük-i dâniş-pezîr ü bî-misâl
242. İhtiyâr u kârdân-ı zî-şeref
Vâkıf-ı ahvâl u etvâr-ı selef
243. Anda cem‘iyyet idüp ashâb-ı hoş
Kılmak için cümle ders-i ‘âmı gûş
244. Hâcı Aga hıdmete kâyim idi
Bezî-i maktûr itmege dâyim idi
245. Kethudâ idi ol aga yirine
Ehl-i ‘ilme hıdmet iderdî yine
246. Kavşurup el hayli sâhib-i i‘tibâr
Her biri hıdmetle idüp iftihâr
247. Meclis-i ‘ilme şeref virüp kamu
İstimâ‘ üzre idi hep sû-be-sû
248. Pîş-i tahta üzre konuldı kitâb
Ders için bevvâb kıldı feth-i bâb
249. Geldi dânişmendler âdâb-ile
Tâc u ‘örf ü mu‘teber esbâb-ile
250. Virdiler tevkîr bile bir bir selâm
Ders için diz çökdiler bâ-ihtrâm
251. Bahr-i ‘ilme lâhık oldu katreler
Şemsden feyz uma geldi zerreler
252. Her birisi mu‘teber ehl-i suhen
Pâk dânişmend ü meşhûr-ı zemen
253. Cümle nün ser-defteridür yol-ile
Hüsn-i halk u dâniş u maktûl-ile

[E32b]

254. Şeyhü'l-islâm oğluna olan mu'îd
Ol İmâmoglu Sinân bahtı sa'îd
255. Sahndan ibn-i müderris-i bâ-hüner
Hâsekî'nün baş muzâfî müş[te]her
256. Üsküdârun Mihrümâhından şu'â'
İrdi bezme buldı andan irtifâ'
257. Hânkâhunda muzâfî mu'teber
Ahmed adlu Müftioglu müşteher
258. Üsküdârun pâye Sultâniyyeden
Hamza dânişver Karamânî-vatan
259. Hazret-i Eyyûb Sultânındaki
Kâdızâde Ahmed kâmil idi
260. Muhy-i dîn kim Şâh Sultânda muzâf
Diz çöküp ders okur-idi pâk u sâf
261. Rûm-ili mahdûmı dânişmendi hem
Mevla 'Îsâ idi ol nîkû-şiyem
262. Hem dahi Fethiyye'den kadri celi
Hıdmete gelmişdi Mardînli 'Alî
263. Pîri Paşanın Sinân âzâdesi
İbrahîm Paşa Sipâhî-zâdesi
264. Akkirimânî Muzaffer nâm ile
'Ârif-i Rüstem Paşa ikrâm ile
265. Kâdı-oglu Şeyhi Mahmûd Paşadan
Pîri Paşa himmeti nîkû-suhan
266. Ol 'Alî Paşa'da Hâcî bî-'adil
'Azmi-zâde hıdmetinde hem Halîl

[E33a]

[A12a]

267. Kuds Efendisinden idi bî-gümân
Müştehir Monla Selîm-i nüktedân

268. Dahi Hayreddîn Paşadan ol Hüsâm
Hâsekî'den bir dahi Ca'fer be-nâm

269. Ol İmâm-oglı'da Dâvûd Paşa'dan
Muhyidîn'dür hem Su'ûdî-zâdeden

[E33b] [A12b]

270. Dahi Hüsrev Kethudâdan şol Sinân
'İlm ü fazl için iderdî bezl-i cân

271. Bil Nişâncı Paşa Tâcî-zâdesin
Şâh-ı hûbân hücreşi üftâdesin

272. 'Azmi-zâde Mustafâsı bâ-edeb
Mustafâ Paşa Sinânı müntehab

273. Cânib-i 'Abdullatîfi'den habîr
Geldi Kadıoğlu Ahmed bî-nazîr

274. Rum-ili mahdûmı dânişmendleri
Mustafâ Yûsuf mükerrem her biri

275. Nakl u istihrâca kâdir bi't-tamâm
Dâniş ü fazl-ile makbûl-i enâm

276. Geldiler çün derse dânişmendler
Tapu kıldılar kamu ehl-i hüner

[A13a]

277. Her birine fâzıl-ı zü'l-ihtirâm
Eyledi tevkîr-ile redd-i selâm

278. Hoş temekkün kıldılar tertîb-ile
Cüz ü ders alup ele takrîb-ile

[E34a]

279. Sıdk-ile dest-i tazarru' açdılar
Feyz-i envârdan melekler saçtılar

280. Pâdişâha evvel okındı du'â
Kıldılar ihlâs-ile 'arz-ı senâ

281. Hazret-i Ahmed Efendi didi cüst⁷¹
Başladı tefsîr-i Kur'ân'a dürüst

282. Sûre-i A'lâ'nun evvel âyetin⁷²
İtdi tefsir-ile zâhir gâyetin

283. Derc idüp tefsîrden haylî nükât
Hem hadîs-ile denildi es-salât

[A14b]⁷³

284. Fenn-i evvel okınup ma'lûmdan
Bakdı tahkikâta ol mefhûmdan

285. Sa'd-ı Teftâzânî vü Seyyid be-nâm
Hazret-i İbni Kemâl-ı hoş-kelâm

286. Yazdıgunda hâşiye Musannifek
Her ne ders itmiş görüp çekdi emek

[E34b]

287. Kâdi-zâde bu mahalle yazduğı
Hem Zekeriyâ Efendi çizdüğü

288. Anılup ders üzre bahs-i bî-kıyâs
Kıldı mir'ât-ı fezâyil in'ikâs

289. Nâtika tûtîleri şâz-ı suhen
Her biri kıldılar âgâz-ı suhen

290. Sükker ü kand oldu anlara gıdâ⁷⁴
Cümle Mısr-ı ma'rifetden bî-riyâ

[A15a]

291. Gün tulû'ından salât-ı zuhra dek
Ders okınup bahs olındı yek-be-yek

71 Ayasofya nüshasında (12a) *Didi Seyfî-zâde Bismillâh nuhust* şeklindedir.

72 "Yüce Rabbinin adını tespih et."

73 Ayasofya nüshasının 13b-14a numaralı sayfalarından medrese ile ilgili eskiz çalışması bulunmaktadır.

74 Ayasofya nüshasında (14b) *Şehd ü şekker buldılar âhir gıdâ* şeklindedir.

292. Ki müderrisler iderlerdi hüçûm
Kâdılar dahi kılup bahs-i ‘ulûm

293. Karşudan meşhûr dânişmendler
Yol-ile terdid ü takrîr itdiler

294. Nakz-i icmâli vü tafsîli dahi
Resm-i âdâb üzre oldı ey âhî

[E35a]

295. Bahsde aslâ konılmadı kusûr
Halk mahzûz oldılar nezdîk ü dür

296. Hazret-i Ahmed Efendi çün ‘iyân
Buldı rüchân gün gibi ol nükte-dân

297. Çün beyân olındı zîbâ nükteler
Hall olındı niçe müşkil ‘ukdeler

[A15b]

298. İ‘tirâza kalmadı cây-ı suhen
İtdiler insâf ehl-i encümen

299. İşbu kîl ü kâla virdi hoş cevâb
Âferîn vallâhi a‘lemü’s-savâb

300. Gûş-ı câna zîver olup sözi hep
Tutdılar tahsîne yüz ehl-i edeb

301. Söylediler sözi keskin olmagın
‘İlmi Seyfullahdan ahz itmiş yakîn

302. İşbu mansıb ana bin baş hakk-idi
Dersi zîrâ bin başında söyledi

303. Bahr-i ‘ilmi pür dür-i meknûn kamu
Kıymeti cândan dahi efzûn kamu

[E35b]

304. Bir füzûn târîhdür bi-iştirâk
İtdi ders-i ‘âmı Seyfî-zâde pâk [999/1590]

[A16a]

305. Zuhr ezânı ol zamân virilmegin
Hatm oldu ders ol demde hemîn
306. Okınup tekrâr şâh-içün du'â
Bî-gümân makbûl-ı Hak oldu senâ
307. Meclis-i 'ilm içre olan ed'ie
İrişür fevrî Cenâb-ı Kudsi'ye
308. Fazl-ı 'ilmiyle yakîn olur kabûl
Böyledür nakl-i fûrû'-ile usûl
309. Nevm-i 'âlem tâ'at-i cehhâlden
Hayrdur didi Resûl-i mü'temen
310. Pes du'â-yı 'âlimân hem bî-gümân
Cümleden nîkû olur ey nükte-dân
311. 'İlmdür bî-şübhe çün feyz-i Hudâ
Redd olunmaz feyz-ile olan recâ

[A16b]

[E36a]

312. Dersden kalkup kamu ihlâs-ile
Kıldılar sünneti 'âmm u hâs ile
313. Sünnet ardınca imâma uydılar
Hep cemâ'at farza niyyet itdiler
314. Kıldılar erkân-ile farz-ı Hak'ı
Eylediler zikr-i Hayy-ı Mutlak'ı
315. Sünnetiyle vâcib ü farzı o dem
Hayr-ile itdi edâ hayrû'l-ümem
316. Tâ'at-ı Hakkı çü tekmîl itdiler
Zikr ü tesbîh-ile tehlîl itdiler
317. Şeh du'âsıyla olındı hatm-i kâr
Şübhesiz oldu kabûl-i Kirdgâr

- [A17a]
318. Mecma‘-ı ehl-i salâh u ‘ilm-i dîn
Müstecâb olur du‘â anda yakîn
319. Ders olan⁷⁵ yerden varup pes ba‘d-ez-ân
Suffa üzere çıkdı haylî serverân
320. Baş müderris geçdi sadra bâ-edeb
Sag u sola sâ‘ir-i ehl-i ereb
- [E36b]
321. Karşuda yoluyla danîşmendler
Tutdılar üslûb-ile yer ser-be-ser
322. Kethudâsı geldi sâhib-hânenün
Kadri artdı gevher-i yek-dânenün
323. Çaşnigîrler turdılar tezyîn-ile
Çekdiler ni‘metleri âyîn-ile
324. El yunıldı sünnet üzere evvelâ
Yapdılar dîbâ simâtı her yana
325. Cân dimâğıyla urup bûy-yı buhûr
Kıldılar kesb-i sâfa ‘ays u huzur
- [A18b]⁷⁶
326. Altına üstine otuzdan ziyâd
Bezl olındı ni‘met-i Rabbü’l-‘ibâd
327. Nice dürlü sükker-i nân-ı semît
Yağlu çörek tavuk altında serîd
328. Dâne vü zerde reşîdiyye⁷⁷ halîb⁷⁸
Şehd ü şekker birle olmışdı nasîb

75 E: -i dînin

76 Ayasofya nüshasında 17b-18a arasında yine medrese ile ilgili eskiz çalışması bulunmaktadır.

77 Balla marine edilmiş etve kuru yemişle pişirilen baharatlı bir pilav türü.

78 Taze sağılmış süt.

[E37a] 329. Hem zülâbiye⁷⁹ vü mahmûdiyye⁸⁰
Cümlesinün bini me'mûniyye⁸¹

330. Kuzı biryâmı börekle baklava
Sahnlar üzre bulup tepsîde câ

331. Kaz u ördekle güvercin bî-hisâb
Her birisinde olınmışdı kebâb

332. Hâzır idi sebzevât-ı lâzime
Müntefî' andan kuvâ-yı hâzime

[A19a]

333. Dendi⁸² bismillâhi yenildi ta'âm
Hep nefâyisden alındı hazz u kâm

334. Şehd ü şekker sundılar şerbet dahi
Buldı şöhret hayrı ile nâm-ı sehî

335. Devşirilmeden simât-ı hoş-ni'am
Zille-bendân oldılar hep mugtenem

336. Bezm hâlî olmadın it'âmdan
Nûş idüp dil şerbet-i ilhâmdan

337. Kabz-ile cân şükre mazhar düşmegin
Şükr iderdi nûş idenler ni'metin

[E37b]

338. 'Aşr okınup âhiri ihlâs-ile
Fâtiha başlandı 'âmm u hâs-ile

339. Çün du'â-yı şâhı takdîm itdiler
Her biri yoluyla kalkup gtdiler

[A19b]

340. Hâcı Aga yollayup her birini
Komadı hâlî Aganun yirini

79 Unla yapılan bir çeşit kızartılmış tatlı, şekersiz lokma.

80 Ballı tavuk. Stefanos Yerasimos, *Sultan Sofraları: 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 118-119.

81 Tavuklu kuzu budu tatlısı.

82 A: Denilüp

[E38a]
[A20a]

341. Gitdi dânişmendler bir bir kamu
Gitmege tutdı müderris dahi rû
342. Vâli di hazretlerine vardı hoş
Hıdmet-i Şeyh-i ‘azîze irdi hoş
343. Devlet-i şâha du‘âya iştigâl
Eylediler rûz u şâm u mâh u sâl
344. Vâli di Seyfullâh-ı ‘âlî-makâm
Tâ‘ata ihlâs-ile kıldı kıyâm
345. Dâyimâ tevfi k-i Hak olup refik
‘İlm-ile eyler ‘amel Şeyh-i ‘atîk
346. Zâhir ü bâtınları ma‘mûrdur
Kalb-i pâki feyz-ile pür-nûrdur
347. Ders-i ‘ilm ider Ayasoyfiyyede
Reh-nümâ-yı meslek-i sûfiyyede
348. Ders-ile kılmış kanâ‘at sâl ü mâh
İtmemiş meyl-i ‘uluvv-i kadr u câh
349. Kût idinmiş rûha tevhîd-i Hak’ı
Kût-ı dildür zikr-i Hayy-ı Mutlak’ı
350. Kutb-ı gerdûn menziletdür bahtiyâr
Sırr-ı Hakdur olmuş ammâ âşikâr
351. İşbu âsâr-ile ol kudsi-eser
Ders-i ‘ilm-ile du‘â-yı şâh ider
352. İstese mansıb bulurdı bî-gümân
Rütbe-i a‘lâya dek ey kârdân
353. Şeh du‘âsın kendüye mansıb bilüp
Zuhruf-ı dünyâya hiç aldanmayup

[A20b]

354. Eylemez gaflet du'â-yı şâhdan
Niyyetin irmez bu resm ü râhdan

[E38b]

355. Çünkü Aga bildi anun hâlini
Hufyeten ma'lûm idüp âmâlini

356. Yâ şehe efzûn du'â ide 'azîz
Oldı kâmina 'azîzün şehd-rîz

357. İtdi mahdûmın ri'âyet lutf-ile
Medrese kıldı 'inâyet lutf-ile

358. Ol sebeble cem' idüp fâzılları
Tuyıldı hep zümre-i kâmilleri

359. Cümle ehl-i 'ilme kıldı ihtirâm
Tâ du'â-yı şâh ide hayl-i kirâm

360. Çün du'â-yı şâhî me'mûl eyledi
Hak anı bî-şübhe makbûl eyledi

[A21a]

361. Sâbıkan çün cümle erbâb-ı 'ulûm
Fâzılân-ı pâ-y-ı taht-ı mülk-i Rûm

362. Mahzar-ile dergeh-i i'lâm-ı hâl
İtdilerdi zümre-i ferhunde-fâl

363. Şâh-ı 'âlem mahzara idüp 'amel
Kılmış-idi iltifât-ı bî-bedel

[E39a]

364. Şükr-i lillâh râcih olup terbiyet
Bu mühim hayr-ile buldı temşiyet

365. Yâ İllâhî hürmet-i 'ilm-i şerîf
Yâ İllâhî 'izzet-i 'ilm-i şerîf

366. Yâ İllâhî okıman Kur'ân için
Hikmet-i tefsîr-i 'âlî-şân için

[A21b]

367. Yâ İlâhî gene⁸³ zâtun hakkına
Zât-ile kâyim sıfâtun hakkına

368. Âb-ı rûy-ı enbiyâ vü âsfiya
Hâk-i pây-ı evliyâ vü etkiyâ

369. Çâr-yâr ervâhı hakkı yâ Kerîm
Müstecâb eyle du‘âmız yâ Rahîm

370. Çün du‘âdur ‘afv-i gufrâna sebeb
Sıdk-ıla Lokmân⁸⁴ dahi eyler taleb

371. Tâlibi matlûba ırgür yâ İlâh
İş-budur maksûd cümle mâ-sivâh

[E39b]

372. Hamdüli’llâh medh-i ‘ilm-ile tamâm
Oldı bu nazm-i hidâyet irtisâm

373. Feyz olup fikr-i savâba reh-nümâ
Bir füzûn târîhdür *nazm-ı hüddâ*⁸⁵

374. Ehmedullahe hâlîka’l-kevneyn
Vâhibe’l-akl râzıka’s-sakaleyn

375. Ve usallî alâ resûlillâhi
Şâfiin câe rahmeten li-sevâtin

376. Ve alâ âlihî ve ashâbihi
Kad mazâ umruhum bi-âdâbihi⁸⁶

83 A: gene

84 Seyyid Lokman. Ayasofya nüshasında “Lokman” ifadesi boş bırakılmıştır.

85 Ayasofya nüshası burada bitmektedir. Bu beytin devamında “*Temme bi’l-hayr ve’l-hüsnâ (Hayr ve güzelliğe bitti) fi evveli’l-cemâdin sene 999*” ifadesi yer almaktadır.

86 “*Mükevvenâtın Hâlıkı, akıl bahşeden ve insanların ve cinlerin râzıkı olan Allaha hamdedirim ve salat ü selam ederim Allah’ın resulü, şefaâtçi ve bütün mahlûkata rahmet olarak gelene ve hayatları onun sünnetine ittiba ile geçmiş olan âl ü ashâbına da salât ederim.*”

**Hazret-i Pâdişâh-ı ‘Âlem-penâh hurşîd-i külâh-
gerdûn-ı bârgâh-ı encüm-sipâh Sultân-ı Selâtîn-i Cihân
sâhib-zamân Sultân Murâd Hânun Tafsîl-i Medh-i
Celîlîdür. Lâ zâle mansûran bi-avnillâh ve manzûran
bi-ayni'l-ilâh⁸⁷**

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

377. Ba‘de-zâlik du‘â-yı şâh-cihân
Farz-ı ‘ayn oldu cümleye her ân

378. Padişâh-ı mülûk-i melik-vakâr
Mâlik-i bahr ü ber ü şehr ü diyâr

[E40a]

379. Mâni‘-i rafz u kâmi‘-i eşrâr
Hâkim-i dehr ü fâris-i emsâr

380. Şîr-dil-i pâdişâh-i heft-iklîm
Mâh-ı gerdûn serîr-i şâh-ı kerîm

381. Yem-i fazlında gezse mahşere dek
Varmaz ‘inâyetine fülk-i felek

382. A‘delü’l-vakt efdalü’l-‘asr
Eblegu’l-halkı efsahu’d-dehr⁸⁸

383. Ya‘ni Sultân Murâd Hân-ı zamân
Cân virür kullugına cümle cihân

384. Bir velîdür kerâmetî zâhir
Bir safîdür velâyeti bâhir

385. Keşf olur ana şimdi ‘âlem-i gayb
Hak bilür kim bu sözde yokdur reyb

386. Âsitânında her gedâ Sencer
Her kulı devletinde İskender

87 “Allah’ın inayetiyle muzaffer olmaya devam etsin ve Allah’ın gözetiminde kalsın.”

88 “Zamanın en âdili, çağın en faziletlisi, mahlukâtın en belîği, cihanın en fasihi.”

[E40b]

387. Hamdüli'llâh o şâh-i menba'-ı cûd
Virmez a'dâ-yı nâ-bekâra vücûd
388. Cevr idenler cihânda mâr gibi
Başdan çıkdı zülf-i yâr gibi
389. Aldı Tebrîz ü mülk-i Şîrvânı
Nice vasf eyleyem o sultânı
390. Kemterîn bir gulâmı şâh-ı 'Acem
Bir kulı şimdi Mısır içinde hakem
391. Memleket 'adlün-ile tutdı karâr
Fitneler kahrün-ile itdi firâr
392. Sâye-i per-i devletün memdûd
Nâsır-ı 'izz ü şevketün ma'bûd
393. Olasın dâyimâ penâh-ı cihân
Medh-h'âhun ola zemîn ü zamân
394. Zâtun olsun mü'eyyedü'l-ahvâl
Min cenâb'il-müheymin'l-müte'âl
395. Sâkin oldukça devletünde zemîn
Deverân itdügince çarh-ı berîn

[E41a]

396. Olasın şâh 'ömr ü devletine yâr
'İzz ü rif'at hemîşe hıdmet-kâr

B. Kasîde

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Ey pâdişâh-ı zübde-i mahsûl-i kün-fe-kân
Olsun benüm gibi sana kurbân hezâr cân
2. Ey âfitâb-ı saltanat ü sâye-i kadîr
Ey mâh-ı burc-ı devlet ü ey şâh-ı nev-civân

3. Ey şehri-i millet ü ey zıll-i Hak sana
Rûz-ı vagâde olmaya Cemşid hem-‘inân
4. Evc-i felekdeki görinen kehkeşân degül
Sen şâha çarh hizmet-içün bağladı miyân
5. Encüm-sipâh-ı mâh-rikâb-ı felek-zafer
Sâhib-kırân-ı ma‘reke Sultân Murâd Hân
6. Sultân-ı tâc-dâr-ı şehişâh-ı nâmdâr
Lerzân ola mehâbetüni görse Kahramân
7. Rûz-ı ezelde olmasa zâtun tasavvurı
İnsâna secde itmez idi âsmâniyân
8. Dest-i güher-feşân u kehf-i sîm-pâşına
Ne ebr-i nev-bahâr müşâbih ne bahr u kân
9. Vasfun tahayyül itmege kâdir degül ‘ukûl
Ya neylesün senâda ‘**Atûfî**⁸⁹-i nâ-tüvân

[E41b]

**Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât menba‘-ı enhâr-ı cûd-ı
‘amîm ve matla‘-ı envâr-ı lutf-ı cesîm Kapu Agası
Gazanfer Aga hazretlerinin zikr-i cemîlidür**

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün Fa‘lün

396. Pâdişâhun aga kapusunda
Yâridür dâyimâ tapusunda
397. Hûb-tînet latîf-sîretdür
Hâsılı ma‘den-i mürüvvedür
398. Dönse bin yıl bu künbed-i devvâr
Olamaz hâl-i âstânında yâr
399. Nakş u tasvîr hikmetine Mânî
Rây u tedbire Âsaf-ı sâni

89 Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2/1368-1370.

[E42a]

400. Sâhib-i sırr-ı pâdişâh-ı cihân
Mazhar-ı lutf u mahrem-i sultân

401. Ya'ni sâhib-kerem Gazanfer Aga
Oldı mülk-i sehâ musahhar ana

402. Kaşların oldı garra-yı ikbâl
Ta'latun oldı mâh-ı burc-ı celâl

403. Nehr-i cûd-ı 'amîme menba'sın
Nûr-ı cism-i latîfle matla'sın

404. Fehm ü 'akl u zekânı ol Cebbâr
Eyledi hazretünde hıdmetkâr

405. Zindedür bûy-ı şefkatünle cihân
Şâd u âsûde devletünde zamân

406. Hüsn-i gül feyz-i lutf-i ruhsârün
Savt-i bülbül nişân-ı güftârün

407. Sen melek-hulka oldı rûz-ı senâ
Ebr-i nîsân-ı yemîn ü bahr-i yesâr

408. Rây-ı enver senün kemâlündür
Mîhr-i rûşen senün cemâlündür

409. Gûy [u] çevgân-ı himmetün gerdün
Kehkeşân-rahş-ı nâ-tüvân zebûn

[E42b]

410. Mâh-ı ikbâl-i 'izzetün tâbân
Kasr-ı devlet hemîşe âbâdân

411. Geşt iderken diyâr-ı medhüni cân
Bu dür-i pâk tâhir oldı hemân

C. Şi'r

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

1. Hurşîd-rûy u Zühre-cebîn u Zuhâl-makâm
Şâhîn-nazar ferîşte-siyer mâh-ı nik-nâm

2. Sensin Agâ-yı bâb-ı Hümâyûn-ı pâdişâh
Kim feth-i bâbı senden umar cümle hâs u ‘âmm
3. Ruhsârun üzre halka-i gîsû-yı ‘anberîn
Sayd itdi murg-ı devlet ü ikbâli kurdı dâm
4. Mestân-ı dehr yâd idicek nâm-ı pâküni
Berr-i cihânda sâkî-i ‘işret pür itdi câm
5. İrdüm serîr-i fazla sipîhr üzre ben velî
Ey hoca hazretünde benüm kemterîn gulâm

**Hazret-i Hak celle ve ‘alânun rızâ-yı şerîfleri için
ve pâdişâh-ı zıllu’lîlâh hazretlerinin sa‘âdet-dârları
du‘âsına bâ‘is [E43a] olmag-içün Aga hazretlerinin
medrese binâsıdur**

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

412. Pîşvâ-yı cihân Gazanfer Aga
Kışver-i hayr olur müsellema ana
413. Dâyimâ kulı hakka kâyildür
Her zamân tab‘ı hayra mâyildür
414. ‘İlmi igrâz u ‘âlimi ikrâm
Muktezâ-yı rızâ-yı Rabb-i enâm
415. Bildi ‘ilmün makâm-ı ‘âlîsin
Anladı rûtbe-i ehâlîsin
416. ‘İlm için itdi medrese bünyâd
Yapmamışdur nazîrini üstâd
417. Nakş olalıdan bu sûret-i ‘âlem
Mislîni görmedi benî Âdem
418. Medrese-i sidre-ihtirâm olmuş
‘Arş-mânend[i] bir makâm olmuş

[E43b]

419. Gezse tâk-ı bülendini niçe yıl
Bulmaz 'inâyetini harfen bil
420. Sâye-i devletinde Aganun
Olımaz çarh-ı hem-seri anun
421. Şerh olur dâyimâ fünûn anda
Keşf olur her zamân mütûn anda
422. Tâze cân buldı gülsitân-ı 'ulûm
Oldı ihyâ-yı bûsitân-ı 'ulûm
423. Oldı câna bu hayr-ı bî-hem tâ
Reşk-i Firdevs ü gayret-i dünyâ
424. Yapmadı böyle hayrı İskender
Mâlik olmaz bu sun'a bir server
425. Hak Te'âlâ 'inâyet itdi ana
Râh-ı hayrı hidâyet itdi ana
426. Ya'nî bir hayrı eyledi icâd
Hak budur itmemiş cihânda Kubâd

**Ferîd-i 'asr ve vahîd-i dehr olan Ahmed Çelebi Efendi
dâ'îlerine sa'âdetlü Aga hazretleri medrese-i şerîflerini
'inâyet buyurduklarını beyân ider**

[E44a]

427. Oldı anun müderrisi bir mâh
Virmez anun makâm-ı fazlına râh
428. Dürr-i deryâ-yı 'ilm ü hüsn ü kemâl
Gevher-kân-ı lutf u fazl u cemâl
429. Yemm-i fazlında çarh mu'berdür
Fülk-i 'ilmine arz-ı lengerdür
430. Cüra'-i câm-ı fazlın eylese nûş
Câmî⁹⁰ deryâ gibi ideydi hurûş

90 Esad Efendi nüshasında *câm*'dan sonra *dürr-i* kelimesi yer almaktadır. Vezin gereği bu kelime çıkarılmıştır.

431. Bâg-ı medhinde geşt iderken dil
Bu gazel oldu sîneye nâzil

D. Gazel

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

1. Ser-i ashâb-ı vefâ zübde-i erbâb-ı safâ
Gevher-i kân-ı 'ulûm efdal-i hayl-i 'ulemâ
2. Vâris-i 'ilm benî [Âdem] Ahmed Çelebi
Hüsrev-i mülk-i ma'ârif ser-i cem'-i fuzelâ
3. Görmesem çeşm ü dehân u kaşını sen mâhun
Ne imiş bilmez-idüm 'ömr-i 'azîzi aslâ
4. Dehenün şem'-ile şems u kamerün mîmidür
Yüz nevrûz u nehâr üzre kaşun nûn şehâ
5. Gülşen-i fazlda belagât yine ra'nâlandı
Pertev-i nûr-ı ruhundan senün ey şems u duhâ

[E44b]

**Kutb-ı zamân ve gavs-ı cihân Seyfullâh Efendi
hazretlerinin teyemmünen ve teberrüken zikr
olunmuşdur**

Fe'îlâtün Mefâ'îlün Fe'îlün

433. Ya'ni mahdûm-ı hoca-i âlem
Mürşid ü rehber-i benî Âdem
434. Fazl u dâniş-i cihânun şâhı
'İzz ü rif'at sipihrinün mâhı
435. Nâm-ı pâkin su'âl iden sâyil
Dâyim olsun bu kıt'ayı kâyil

E. Kıt'a

Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün

1. Hem müfessir hem muhaddis 'âlim ü 'âmildür ol
2. Hak budur ki fehm-i insâniden a'lâ rütbeti

3. Kâşif-i estâr-ı i'câz-ı kelâmullâhdur
4. Kutb-ı 'âlem ya'ni Seyfullâh Efendi hazreti

[E45a]

**Sa'âdetlü Aga hazretlerinün sa'âdet-hânelerinde
Ahmed Çelebi Efendi dâ'îleri ders-i 'âmm itdüklerinün
beyândur**

436. 'İlmi i'zâz için buyurdu Aga
Ders-i 'âmm eyleye bedr-i recâ

437. K'ideler bir ziyâfet anda şehâ
Mislini kimse görememiş kat'â

438. Ders-i 'âmi işitdi fâzıllar
Bahs için hâzır oldu kâmiller

439. Kimi bebr u kimisi ejderhâ
Kimi hayder kimi esed gûyâ

440. Oldı derse makar sarây-ı Aga
Oldı manzûr-ı Hak o cây-ı safâ

441. Mîr-i meclis ki Hazreti Çelebi
Dür-feşân idi bahs içinde lebi

442. Hâzır olmuşdı mîr-i sun'ullâh
Fâzıl u ma'rifet sipihrine mâh

443. Ana nisbet celâl müflis idi
Câygâhı yemîn-i meclis idi

[E45b]

444. Hem müderris Muhammed idi biri
Ki sezâvâr sidre olsa yiri

445. Harem-i pâdişâh içinde şehâ
Perveriş bulmuş ol gül-i ra'nâ

446. Biri Nûrî idi şimâlinde
Hak budur misli yok kemâlinde

[E46a]

447. Hâliyâ kırk ile müderrisdür
Zü'l-ma'ârif zekî ve keyyisdür
448. Biri 'Abdülkerîm idi anun
Kâr-ı fazl-ı rahîm idi anun
449. Biri Zü'n-nûn-ı pür-salâh u hüner
Bağlamış 'ilm için beline kemer
450. Hem müderris İmâm-zâde biri
Sayd-ı 'ankâ-yı 'ilm idi kârı
451. Sag u solda niçe müderrisler
Hâne-i 'ilm için mühendisler
452. Çelebinün olup cenâheyni
Her biri nehr-i ma'rifet 'aynı
453. Hâzır olmuşdı cümle dânişmend
Mâha karşı sitâregân-mânend
454. Okıdılar çü sûre-i Feth'i
İtdiler cümle hâlîka medhi
455. Âsmân-pâye ya'nî kim Çelebi
'İlm ü fazl idi dâyimâ talebi
456. İtdi tefsîr-i âyet-i Kur'ân
Biline tâ ki rahmet-i Rahmân
457. Kelimâtı beyânın itdi edâ
Hem ma'ânî kavâ'idin icrâ
458. Görse tahkîkini anun Keşşâf
Fenn-i tefsîr içinde urmaz lâf
459. Ba'de anda cem' olan tâlib
Oldı dersi kırâ'ate râgıb

[E46b]

460. Oldılar zâkir ism-i Fettâh'ı
Geldi meydâna Seyyid'ün suheni⁹¹

461. Zikr olunca kelâm-ı Sa' deddîn
Fehm olındı makâm-ı Sa' deddîn

462. Çelebi itdi bunları tahkîk
Her birinün kelâmını tedkîk

463. Sorar-isen Musannifek hâlin
İtdi tezyîf cümle akvâlin

464. Bârekallâh zihî zekâ vü hıred
İtdi tahrîr-i Kâdı-zâdeyi redd

465. Çelebi eyleyince anda makâl
Tâhir oldı hatâ-yı İbni Kemâl

466. Eyledi müşkilât-ı fenni beyân
Çün Muhaşşî⁹² hatâsın itdi 'ayân

467. Lev haşe'llâh zihî-kemâl u hisâl
Virmiş ol zâta Bârî Müte'âl

**Sa'âdetlü Aga hazretlerinün müderrisleri olan Ahmed
[E47a] Efendi dâ'îlerinün ders-i 'âmlarına hâzır olan
zümre-i 'ulemâya ziyâfetleri beyanındadır**

468. Bahr-ı eltâf Aga-yı şah-i cihân
Nâgehânî temevvüc itdi hemân

469. Kehkeşân-veş simâtı geldi hemân
Hâle-veş sufreler hem oldı 'ayân

470. 'Ulemâya ri'âyet itdi Aga
Misli yok bir ziyâfet itdi Aga

91 Esad Efendi nüshasında bu beyitten sonra fazladan "*Hak budur dür-feşân-ımiş deheni*" mısrası yazılmıştır.

92 Eyyüp Said Kaya, "Sinan Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sinan-efendi> (16.02.2022).

471. Bî-nihâye kebâb ü biryânı
Tâzeler cümle cism-i insânı
472. Sükkeri lokmanun nihâyeti yok
Tatlı hûb aşun anda gâyeti yok
473. Baklavâlar lezîz ü bî-mânend
Aşlar hûb u lokmalar pür-kand
474. Bî-hesâb oldu ni‘met anda şehâ
Tuymadık kimse kalmadı aslâ
475. ‘Ulemâ zümresin idüp ta‘zîm
Ana etsün Hudâ dahi tekrîm
476. Emr-i Hakk-ile eyledükçe müdâm
Âsmân-gerdiş ü zemîn-i arâm
477. ‘İzz ü câh-ile şâd-kâm olsun
Evc-i ‘izzetde müstedâm olsun

[E47b]

F. Târîh-i Medrese

Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Fe ‘ülün

1. Binâ itmek buyurdun bir makâmı
2. Okınsa tâ ‘ulûm-ı Rabb-i Kâfi
3. İşitdüm çün bu hayr-ı pür-safâyı
4. Didüm târîhini *bu hayr-ı sâfi* (999/1590)

Ek:

17. yüzyılın başlarına tarihlenen bir minyatürde Gazanfer Ağa'nın at sırtında medresesindeki dersi izlemeye gelmesi. *Dîvân-ı Nâdirî*, TSMK, Hazine, nr. 886, 22a.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- G.B., U.Ö.; Veri Toplama- G.B., U.Ö.; Veri Analizi/Yorumlama- G.B., U.Ö.; Yazı Taslağı- G.B., U.Ö.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- G.B., U.Ö.; Son Onay ve Sorumluluk- G.B., U.Ö.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- G.B., U.Ö.; Data Acquisition- G.B., U.Ö.; Data Analysis/Interpretation- G.B., U.Ö.; Drafting Manuscript- G.B., U.Ö.; Critical Revision of Manuscript- G.B., U.Ö.; Final Approval and Accountability- G.B., U.Ö.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Ağca, Sevgi. *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2021.

Ahadi, Najeebullah. *Seyyid Lokman ve Selim Han-name (Şehname-i Selim Han)*. Konya: Selçuk Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Akıl, Ferhat. *Hünernâme I. Ciltteki Cülûs Konulu Minyatürlerin Tasarım Çözümlemeleri*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Akın, Lemî. *Seyyid Lokman'ın Şehname-i Âl-i Osman'ı İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin-Tıpkıbasım*. İstanbul: Akademi Titiz Yayınları, 2018.

Aksu, Hüsamettin. "Sultan III. Murad Şehinşahnemesi". *Sanat Tarihi Yıllığı*, (1981), 1-23.

Alpsoy, Hüseyin. *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilü'l-Osmâniyye: Padişahlar ve Fizyonomi*. *Seyyid Lokmân Çelebi*. İstanbul: Yazıgen Yayınları, 2016.

Atasoy, Nurhan. "III. Murad Şehinşahnemesi, Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa". *Sanat Tarihi Yıllığı*, 5 (1973), 366-370.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. "Gazanfer Ağa Manzumesi". *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, 3 (1957), 85-96.

Börekçi, Günhan. *Factions and Favorites at the Courts of Sultan Ahmed I (r. 1603-17) and his Immediate Predecessors*. The Ohio State University, Doktora Tezi, 2010.

Çobanoğlu, Ahmet Vefa. "Gazanfer Ağa Külliyesi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 3. Cilt, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, 375-377.

Değirmenci, Tülün. *İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar: II. Osman Devrinde Değişen Güç Simgeleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.

Diker, Sevgi Ağca. "Topkapı Sarayında Ak Hadımlardan Oluşan Babüssaade Teşkilatı ve Kurumun Son Güçlü Temsilcisi: Kapı Ağası Gazanfer Ağa". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 16 (2020), 1-32.

Dikici, Ezgi. "Eunuchs and the City: Residences and Real Estate Owned by Court Eunuchs in Late Sixteenth-Century Istanbul". *YILLIK: Annual of Istanbul Studies*, 3 (2021), 7-37.

Diriöz, Meserret. "Gazanfer Ağa Medresesi'nin Açılışına Dair Bir Mesnevi". *Birinci Milli Türkoloji Kongresi (İstanbul, 6-9 Şubat 1978) Tebliğler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Yayınları (1980), 401-418.

Diriöz, Meserret. "Gazanfer Ağa Medresesinde Deneme Dersi". *Selçuklular Devrinde Kültür ve Medeniyet*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları (1991), 51-57.

- Diriöz, Meserret. “Gazanfer Ağa Medresesinin Açılışına Dair Bir Mesnevi”. *Milli Kültür*, 2/2 (1980), 29-36.
- Durmuş, Tuba İşinsu. “Yöneticilere Sunulan Kasideler Üzerinden Osmanlı Edebî Himâye Geleneğinin Seyri”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2 (2020), 191-275.
- Dursteler, Eric R., *İstanbul'daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*. çev. Taciser Ulaş Belge, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- Dursteler, Eric. “Fatima Hatun née Beatrice Michiel: Renegade Women in the Early Modern Mediterranean”. *The Medieval History Journal*, 12/2 (2009), 355-382.
- Elbirlik, Leyla Kayhan. “Dialogue Beyond Margins: Patronage of Chief Eunuchs in the Late 16th Century Ottoman Court/Sınırlar Ötesi Bir Diyalog: 16. Yüzyıl Osmanlı Hadım Ağalarından Mehmed Ağa ve Gazanfer Habeşi Mehmed Ağa'nın Hamilik Faaliyetleri” *Sanat Tarihi Yıllığı*, 22 (2010), 63-99.
- Erbil, Bilal. *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Eroğlu, Zekeriya. *Şehnameci Lokmân'nun Hüner-nâme'si (2. Cilt- 1-154.Varak)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Eyice, Semavi. “Gazanfer Ağa Külliyesi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazanfer-aga-kulliyesi> (21.10.2022).
- Fetvacı, Emine. *Sarayın İmgeleri: Osmanlı Sarayı'nın Gözüyle Resimli Tarih*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Fetvacı, Emine. “The Production of the Şehnâme-i Selim Hân”. *Muqarnas*, Vol. 26 (2009), 263-315.
- Fleischer, Cornell H. *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Âli (1541-1600)*. Princeton: Princeton University Press, 1986.
- Hathaway, Jane. “Habeşi Mehmed Agha: The First Chief Eunuch (Dartıssaade Ağası) of the Ottoman Empire”. *The Islamic Scholarly Tradition: Studies in History, Law, and Thought in Honor of Michael Allan Cook*, haz. A. Q. Ahmed, B. Sadeghi ve M. Bonner, Leiden: Brill, (2011), 179-195.
- Hathaway, Jane. *The Chief Eunuch of the Ottoman Harem: From African Slave to Power-Broker*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Karakuş, Yasemin. *Seyyid Nizamoğlu Mersiyelerini İçeren Bir Şiir Mecmuası: Mecmu'a-i Kasaid*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Kaya, Eyyüp Said. “Sinan Efendi”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 16.02.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sinan-efendi>.
- Kaya, Leyla. *Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın Anadolu'da Yaptırdığı Mimari Eserler*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Kayhan Elbirlik, Leyla. “Sınırlar Ötesi Bir Diyalog: 16. Yüzyıl Osmanlı Hadım Ağalarından Habeşi Mehmed Ağa ve Gazanfer Ağa'nın Hamilik Faaliyetleri”. *Sanat Tarihi Yıllığı* 0 / 22 (Aralık 2013), 63-99.
- Kazan, Hilal. “Farklı Açılardan Bir Bakışla Şehnameci Seyyid Lokman'ın Saray İçin Hazırladığı Eserler”. *Osmanlı Araştırmaları*, S. 35 (2010), 117-136.
- Koç, Mustafa. *Revnaoğlu'nun İstanbul'u: İstanbul'un İç Tarihi. C. 2*, İstanbul: Fatih Belediyesi Kültür Yayınları, 2021.
- Küttükoğlu, Bekir. “Lokmân B. Hüseyin”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim: 21.10.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lokman-b-huseyin>.
- Küttükoğlu, Bekir. *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri (1578-1612)*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1993.
- Necipoğlu, Gülru. *Architecture, Ceremonial and Power: The Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth*

- Centuries*. Cambridge, MA and London: The MIT Press, 1991.
- Necipoğlu, Gülru. *The Age of Sinan: Architectural Culture in the Ottoman Empire*. London: Reaktion Books, 2005.
- Nev'îzâde Atâyî. *Hadâ'îku'l-Hakâ'ik fi Tekmileti'ş-Şakâ'ik*. haz. Suat Donuk. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Ocakaçan, Levent Kaya. "The Changing Dynamics of the Ottoman Patronage Networks (late 16th and early 17th centuries)," *Archivum Ottomanicum*, 34 (2017), 9-18.
- Örs, Hüseyin - Uğur Öztürk. "Masûmiyeti İspatlamak: Tırhala Kadısı Molla Mehmed Masûm'a Görevinin İade Edilmesi İçin Yazılan Ulemâ Arzuhalleri". *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review*, 11/2 (Eylül 2021), 799-800.
- Öztürk, Uğur. "Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran Seferlerine Dair Seyyid Lokman'ın Fethiyye Kasidesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 29 (2022), 1122-1136.
- Pedani, Maria Pia. "Safiye's Household and Venetian Diplomacy", *Turcica*, 32 (2000), 9-3.
- Pierce, Leslie. *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Rado, Şevket - Nigar Anafarta. *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1969.
- Renda, Günsel. "Chester Beatty Kitaplığındaki Zübdetü't-Tevârih ve Minyatürleri". *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991, 485- 506.
- Renda, Günsel. "İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki Zübdet-ül Tevarih'in Minyatürleri". *Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi*, 3/6, (1977), 58-65.
- Renda, Günsel. "Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 No.lu Silsilename'nin Minyatürleri". *Sanat Tarihi Yıllığı*, 5 (1973), 443-495.
- Seyyid Lokmân. Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâli'l-Osmâniyye*. Çev.: Tevfik Temelkuran, vd., İstanbul: Tarihi Araştırmalar Vakfı, 1999.
- Stefini, Tommaso. "16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği: İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa". *Toplumsal Tarih*, 225 (Eylül 2012), 14- 24.
- Şahin, Esmâ. "Hamilik Faaliyetleri Çerçevesinde Gazanfer Ağa (Ö. 1603)'ya Yazılan Manzumeler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12/63 (2019), 168-193.
- Tanırdı, Zeren. "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/3, (2002), 41-46.
- Tarım Ertuğ, Zeynep. "Hünernâme". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim: 22.10.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hunername>.
- Ünlü, Osman. "Hakkı'nın Muhtasar Baharistan Tercümesi ve Gazanfer Ağa için Yazdığı Muvaşşah Kaside". *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4 (2021), 1596-1612.
- Woodhead, Christine. "Şehnâme". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim: 08.10.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehnameci>.
- Yerasimos, Stefanos. *Sultan Sofraları: 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı*. İstanbul: YKY, 2002.